

SITUACIJA U POGLEDU ISTRAŽIVAČKOG RADA NA KOSOVU

**SITUACIJA U POGLEDU
ISTRAŽIVAČKOG
RADA NA KOSOVU**

Situacija u pogledu istraživačkog rada na Kosovu

Ovu studiju su priredili:

Fjola Kačaniku, Ema Raci, Kuštrim Bajrami

Novembar 2018.

Priština

Objavljuje projekat „Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje – KEEN“

Za više informacija posetite: www.keen-ks.net

Design: *envinion*:

Ova studija je pripremljena uz podršku projekta finansiranog od EU pod nazivom „Mreža za obrazovanje i zapošljavanje na Kosovu – KEEN“, kojim rukovodi Kancelarija Evropske unije na Kosovu. Projekat realizuje Obrazovni centar Kosova (OCK) u saradnji sa Agencijom za unapređenje zapošljavanja na Kosovu (APZK), „Balkan Sunflowers Kosovo“ (BSFK), Akademijom za obuku i tehničku pomoć (AOTP) i „Stichting“ SPARK. Ni na koji način se ne može smatrati da sadržaj ove publikacije odražava stav Evropske unije.

Sadržaj

SPISAK SKRAĆENICA	6
1. IZVRŠNI REZIME	7
2. UVOD	9
3. METODOLOGIJA.....	11
4. OPŠTI PREGLED ISTRAŽIVANJA NA KOSOVU	12
5. ANALIZA ISTRAŽIVAČKOG RADA NA KOSOVU	14
Nedostatak nacionalnog istraživačkog veća (NIV)	14
Nedostatak nacionalnog istraživačkog programa (NIP)	15
Ograničeni nacionalni budžet za istraživanje	19
Problemi povezani sa istraživačkim fondom MONT	22
Odsustvo učešća u međunarodnim istraživačkim programima	24
Nedostatak saradnje između akademije i privatnog sektora	29
Nedostatak istraživanja u visokoškolskim ustanovama	30
Odsustvo akademskog integriteta.....	35
Nedostatak istraživačkih strategija i kapaciteta za međunarodnu saradnju.....	37
Nedostatak diskusija o naučnom istraživanju.....	38
Nedostatak programa orijentisanih na istraživanje	39
Loša istraživačka infrastruktura i pristup elektronskim bibliotekama.....	39
Studijski programi i mentorisanje studenata	40
ZAVRŠNE NAPOMENES.....	42
PREPORUKE	45
Nacionalni nivo.....	45
Nivo visokoškolskih ustanova:.....	46

Spisak skraćenica

ANUK	Akademija nauke i umetnosti Kosova
CEEPUS	Centralnoevropski program razmene za univerzitetske studije
COST	Evropska saradnja u nauci i tehnologiji
EU	Evropska unija
FP9	Okvirni program 9
VŠU	Visokoškolske ustanove
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
NOK	Nacionalne osobe za kontakt
NIV	Nacionalno istraživačko veće
NIP	Nacionalni istraživački program
IR	Istraživanje i razvoj
II	Istraživanje i inovacije
PU	Univerzitet u Prištini “Hasan Priština“

1. Executive Summary

Glavna svrha ove studije je analiza mere do koje je istraživački rad integrisan u redovne aktivnosti različitih aktera u visokoškolski ustanovama na Kosovu i ocenjuje uticaj trenutnog okvira (zakonodavnog, regulatornog i kulturnog) u obezbeđivanju razvoja istraživačke kulture u visokoškolskim ustanovama na Kosovu.

Ova studija koristi kvalitativni istraživački pristup. Prva faza istraživanja se sastoji od analize sadržaja političkih dokumenata, zakon(a), administrativnih uredbi, statuta, strategija, programskih dokumenata i programa. Analiza sadržaja je uparena sa 14 polustrukturiranih razgovora obavljenih sa visokoškolskim ekspertima, predstavnicima MONT-ovog Odeljenja za nauku i tehnologiju, bivšim pripadnicima Nacionalnog istraživačkog saveta, korisnicima MONT-ove dotacije za istraživanje, ranijim zamenicima rektora za pitanja istraživanja i nastave u HEI, NOK za Horizon 2020 i akademsko osoblje visokoškolskih ustanova.

Studija je ispitala situaciju na nacionalnom i na nivou visokoškolskih ustanova i ustanovila je niz izazova u vezi sa naučno-istraživačkim aktivnostima koje su sprečile razvoj istraživačke kulture u VŠU na Kosovu.

Studija utvrđuje nekoliko izazova koji karakterišu organizovanje istraživačkog rada na nacionalnom nivou. Dok je glavna odgovornost vlade (MONT) omogućavanje okruženja pogodnog za istraživanje, rezultati studije navode da se Kosovo bavi osnovnim problemima koji se odnose na nedostatak ispravno definisanih nacionalnih propisa u vezi sa istraživanjem. Kosovu nedostaje nacionalno istraživačko veže i nedostaje sprovođenje i ažurirani nacionalni istraživački program. Štaviše, nacionalni budžet za istraživanje je ograničen a sam istraživački fond ne može da zadovolji potrebe celokupne istraživačke zajednice u zemlji. Pored toga, nalazi su pokazali da nedostaje interesovanje za međunarodni istraživački program – Horizon 2020 i nedostaje koordinacija između istraživanja i privatnog sektora. Samim tim rezultati na nacionalnom nivou pojačavaju zaključak da se istraživanje ne smatra nacionalnim prioritetom.

Slična situacija istrajava na nivou visokoškolskih ustanova. Studija je ustanovila da istraživanje nije sastavni deo rada visokoškolskih ustanova. Predavanje je naglašeno kao glavna aktivnost akademskog osoblja dok se istraživanje vrši na ad hok osnovi bez platforme za razgovore o naučnom istraživanju. Rezultati su pokazali da je istraživački rad izolovan i da je ometao grupni istraživački rad. Štaviše, nalazi predlažu da akademskom osoblju nedostaje integritet i postoje slučajevi plagijarizma koji se ponavljaju. Osim toga, visokoškolske ustanove nemaju odgovarajuće strategije za istraživanje, imaju ograničena sredstva i pokazuju slabe kapacitete za angažovanje u međunarodnoj saradnji. Studija je takođe otkrila da univerziteti imaju lošu istraživačku infrastrukturu i da im nedostaje pristup elektronskim bibliotekama i ustanovila je probleme u smislu doktor-

skih programa i mentorisanja studentskih teza. Poslednje, ali ništa manje važno, način na koji je organizovan postojeći sistem razdvaja akademsko osoblje od istraživačkog rada koji doprinosi negovanju ekonomskog i socijalnog razvoja na Kosovu.

Studija daje brojne preporuke za rešavanje problema na nacionalnom i nivou visokoškolskih ustanova. Glavne preporuke upućene organima na nacionalnom nivou uključuju 1) davanje prioriteta istraživanju, inovativnosti i razvoju povećanjem ulaganja u nauku i istraživanje, kao i imenovanje nacionalnog istraživačkog saveta i priprema nacionalnog istraživačkog programa, i 2) izdvajanje dovoljnih sredstava za delotvornu realizaciju nacionalnog istraživačkog programa. Dok glavne preporuke za VŠU uključuju 1) da učine da naučno-istraživački rad bude sastavni deo rada akademskog osoblja, počev od radnog mesta asistenta u nastavi, 2) akademsko imenovanje i unapređenje treba da obuhvata više od objavljivanja članaka, i 3) obrazovanje istraživačkih platformi/centara gde će se od akademskog osoblja očekivati da predstavi svoja istraživanja i o njima diskutuje. Preporuke upućene nacionalnom i nivou VŠU imaju za cilj razvoj istraživačke kulture u višem obrazovanju na Kosovu.

2. Uvod

Univerzitetsko istraživanje je pretrpelo temeljnu transformaciju tokom protekle dve dekade.¹ Istraživačka funkcija akademije ostaje primarni izvor znanja i inovativnosti na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Istraživanje u visokoškolskim ustanovama definisano je preko okvira normi, pravila, zakonodavstva i rutina utemeljenih u institucionalnoj kulturi.² Uslovi okvira (zakonski, regulatorni i kulturni) istorijski evoluiraju i (barem neki od njih) ne menjaju se lako, npr. vrednosti i stavovi za vršenje i saopštavanje istraživanja.³ Svakoga dana su visokoškolske ustanove pred izazovom da nastave triangulaciju operativnih (zakonodavnih, regulatornih i proceduralnih) i normativnih (vrednosti, stavovi i verovanja) okvira za poboljšanje njihove istraživačke proizvodnje i komunikacije.⁴ Ovaj izazov sa kojima se visokoškolske ustanove suočavaju uveliko zavisi od istraživačke kulture koju je ustanova prihvatila.⁵

Iako je teško prepoznati uniformo zadovoljavajuću definiciju „kulture istraživanja“, nju karakteriše sistem naširoko deljenih i snažno čuvanih vrednosti za vršenje i saopštavanje istraživanja.⁶ Osim toga, u institucionalnom kontekstu kultura istraživanja nije samo grupa naučnika koji vide značaj kvalitetnog istraživanja. Kultura istraživanja pruža kontekst podrške u kojem se istraživanje uniformno očekuje, diskutuje, proizvodi i vrednuje. Od fakulteta kao najvažnijih istraživačkih ustanova tradicionalno se očekivalo da održe naučne aktivnosti, uključujući i vršenje istraživanja i objavljivanja kvalitetnih naučnih radova.⁷

Pored vršenja i saopštavanja osnovnih naučnih istraživanja visokoškolske ustanove su u skorije vreme bile pod pritiskom da se uključe u primenjene istraživačke projekte.⁸ Svrha ovog diskursa bilo je da se prevedu osnovno naučno istraživanje da bi se poboljšale potrebe društva i ekonomije.⁹ Ovo angažovanje iziskuje fleksibilnije

-
- 1 Zgaga, P., Teichler, U., & Brennan, J. (Eds.) (2012). *The Globalization Challenge for European Higher Education Convergence and Diversity, Centers and Peripheries*. Higher Education Research and Policy; Vol. 4. Peter Lang Publishing Group. DOI: 10.3726/978-3-653-06508-4.
  - 2 Meek, V. L., Teichler, U., & Kearney, M. (2009). *Higher education, research and innovation: Changing dynamics: Report on the UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge, 2001-2009*. Kassel, Germany: International Centre for Higher Education Research.
  - 3 Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The New Production of Knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
  - 4 Jongbloed, B., Enders, J., & Salerno, C. (2007). Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda. *Higher Education*, 56(3), 303-324.
  - 5 Curaj, A., Matei, L., Pricopie, R., Salmi, J., & Scott, P. (2015). *The European Higher Education Area: Between critical reflections and future policies*. Cham: Springer.
  - 6 Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The New Production of Knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
  - 7 Meek, V. L., Teichler, U., & Kearney, M. (2009). *Higher education, research and innovation: Changing dynamics: Report on the UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge, 2001-2009*. Kassel, Germany: International Centre for Higher Education Research.
  - 8 Zgaga, P., Teichler, U., Schuetze, H. G., & Wolter, A. (2015). *Higher education reform: Looking back - looking forward*. Frankfurt am Main: Peter Lang. Huisman, J., Boer, H., Dill, D., & Souto-Otero, M. (2015). *The Palgrave international handbook of higher education policy and governance*. Houndmills (etc.): Palgrave Macmillan.
  - 9 Crosier, D., & Parveva, T. (2013). *The Bologna process: Its impact on higher education development in Europe and beyond*.

organizovane istraživačke sisteme i pragmatične pristupe koji promovišu osnovno naučno istraživanje uz istovremeno negovanje nauke koja služi društvu u širem smislu.¹⁰ Međutim, svi ovi ohrabrujući aspekti u velikoj meri zavise od istraživačke kulture koju prigrle visokoškolske ustanove.

Naučni i primenjeni istraživački radovi u visokoškolskim ustanovama na Kosovu nisu u celosti integrisani u redovne aktivnosti visokoškolskih ustanova. Osim toga, imajući u vidu nedostatak adekvatne fizičke infrastrukture, laboratorija i opreme, kao i nedostatak pristupa naučnim resursima u elektronskim bibliotekama, sve je veća potreba da se poboljša neadekvatno okruženje za naučnoistraživački rad. Poslednje, ali ništa manje važno, visokoškolske ustanove vrše ograničene primenjene istraživačke inicijative koje povezuju visokoškolske ustanove i industriju (društvo).¹¹

OVA STUDIJA IMA ZA CILJ ANALIZU:

- 1** Obim do kojeg je istraživački rad integrisan u redovne aktivnosti različitih aktera u visokoškolskim ustanovama na Kosovu;
- 2** Uticaj postojećih okvira (zakonodavnog, regulatornog i kulturnog) u obezbeđivanju razvoja istraživačke kulture u visokoškolskim ustanovama na Kosovu.

Studija koristi kvalitativni istraživački pristup, kombinujući analizu sadržaja i 14 polustrukturiranih razgovora. Za svrhu analize razvoja istraživačke kulture, visokoškolske ustanove na Kosovu su izabrani uzorak ustanova koje vrše istraživanje i samim tim su fokus istraživanja.

Studija je strukturirana na sledeći način. Nakon ovog uvoda, drugi deo se bavi metodologijom koju studija koristi za analizu nalaza. Treći deo daje opšti pregled istraživanja u visokoškolskim ustanovama na Kosovu. On daje opšte informacije o visokoškolskim ustanovama koje vrše istraživanja i opisuje nacionalni regulatorni okvir za istraživačku aktivnost. Četvrti deo se bavi trenutnom kulturom istraživanja u visokoškolskim ustanovama na Kosovu pružanjem temeljne analize nedostataka prepoznatih na nacionalnim nivou i nivou visokoškolskih ustanova. Studija se završava diskusijom o ključnim problemima za razvoj istraživačke kulture u visokoškolskim ustanovama na Kosovu i daje preporuke za rešavanje tih problema.

¹⁰ Etzkowitz, H. (2008). *The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation In Action*, London: Routledge.

¹¹ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT). (2017). *Strateški plan za obrazovanje na Kosovu 2017-2021*. <https://bit.ly/2sd-QXyU>

3. Metodologija

Glavna svrha ove studije je analiza 1) obima do kojeg je istraživački rad integrisan u redovne aktivnosti različitih aktera u visokoškolskim ustanovama na Kosovu; 2) analiza uticaja trenutnog okvira (zakonodavnog, regulatornog i kulturnog) u obezbeđivanju razvoja istraživačke kulture u visokoškolskim ustanovama na Kosovu.

Ova studija je koristila kvalitativan istraživački pristup. Prva faza istraživanja sastoji se od analize sadržaja dokumenata politike, zakona, administrativnih uredbi, statuta, strategija, programskih dokumenata i programa. Odabrana dokumenta u ovoj glavnici su objavljeni izvori, dostupni široj javnosti. Osim toga, dokumenta su organizovana hronološki i analizirana prema kvalitativnom softveru „Atlas.ti“. Analiza sadržaja je uparena sa 14 polustrukturiranih razgovora sprovedenih sa visokoškolskim ekspertima, predstavnicima MONT-ovog Odeljenja za nauku i tehnologiju, bivšim članovima Nacionalnog istraživačkog saveta, dobitnicima MONT-ove dotacije za istraživanje, bivšim zamenicima rektora za istraživanje i nastavna pitanja u VŠU, NCP za Horizon 2020 i akademskim osobljem visokoškolskih ustanova. Svaki razgovor je trajao otprilike jedan sat. Za utvrđivanje učesnika razgovora korišćena je strategija uzorkovanja zvana grudva (lančano upućivanje).

Budući da je svrha ove studije analiza razvoja istraživačke kulture visokoškolskih ustanova na Kosovu, ostali istraživački instituti i Akademija nauke i umetnosti Kosova nisu uključeni u uzorak.

4. Opšti pregled istraživanja na Kosovu

Kosovo nema veoma dugu tradiciju naučno-istraživačkog rada. Kosovo se tokom 60-ih angažovalo u istraživanjima sa postojećim kapacitetima u to vreme. Ta istraživanja su uglavnom bila sprovedena u akademske svrhe za poboljšanje baze znanja, dok se nekoliko instituta, kao što je „Inkos institut“ i ostali, angažovalo u inicijativama primenjenog istraživanja, podržavajući ekonomski razvoj. Dok je veći deo naučnih istraživanja bio usredsređen na različite oblasti studija, kao što su: Istorijski institut i Albanološki institut. Obrazovanje ovih instituta navodi gde je bilo težište postojećeg istraživanja, odnosno studija koje se odnose na oblasti socijalnih nauka i humanistike. Kada govorimo od drugim istraživačkim aktivnostima one su sprovedene na Univerzitetu u Prištini, na individualnom ili grupnom nivou između akademskog osoblja.

Kao i u drugim zemljama u regionu, važan deo nedostatka u istraživačkim sposobnostima odnosi se na nametnuto isključenje akademske i istraživačke zajednice u predratnom periodu, kada je akademsko osoblje primorano na izolaciju iz međunarodnih istraživačkih mreža. Ključna šteta gradivu i infrastrukturi naneta je tokom rata i poteškoće u negovanju ekonomskog oporavka od tada ograničile su mogućnosti za obnovu ovih sektora.

Akademija nauke i umetnosti Kosova (ANUK) je glavna naučna institucija na Kosovu, sastavljena od četiri odeljenja, odnosno lingvistika i infrastruktura, društvene nauke, prirodne nauke i umetnost. Ukupan broj publikacija od njenog osnivanja 70-ih godina je 189.¹² Izveštaj koji je objavila „Integra“, nevladina organizacija sa sedištem u Prištini pod naslovom „Križa u Akademiji“ naglašava brojne probleme koji se odnose na Akademiju nauke i umetnosti Kosova (ANUK) kao što sledi:

- Nedostatak međunarodnih akademskih publikacija članstva Akademije;
- Članovi su javno optuženi za plagijarizam;
- Kontinuirana povezanost članova sa političkim partijama;
- Odsustvo mera odgovornosti za traženje od ANUK-a da prijavi potrošnju javnih sredstava;
- Bez obzira na njihov zahtev, ANUK ne podnosi izveštaj skupštini;
- Apsolutna dominacija muških članova; i
- Objavljeni sadržaj je samo na albanskom jeziku.¹³

12 ANUK. (2018). Akademija nauke i umetnosti na Kosovu. Preuzeto sa <http://www.ANUK.org/>

13 Gashi. (2018). Kompletno muška Akademija nauka Kosova. U „Pristina Insight“. Preuzeto sa <https://bit.ly/2NNVmlr>

Na nacionalnom nivou MONT razjašnjava viziju za visoko obrazovanje na Kosovu, gde su znanje i naučno istraživanje u funkciji održivog kulturnog, socijalnog i ekonomskog razvoja. Njegove glavne dužnosti i odgovornosti uključuju razvoj politika i realizaciju nacionalnog istraživačkog programa, koji teži uspostavljanju dobre infrastrukture, institucionalne i finansijske osnove za razvoj nauke, istraživanja i promovisanje održivog razvoja i modernih tehnoloških aplikacija u kosovskoj ekonomiji.¹⁴

MONT JE TAKOĐE ODGOVORNO ZA SLEDEĆE ZADATKE:

- Opredeljuje sredstva javnim provajderima za istraživanje u javnom interesu unutar opštih odredaba važećeg zakona o finansiranju javnih usluga na Kosovu;
- Planira i organizuje strukturu viših naučnih i obrazovnih instituciona na Kosovu na osnovu ekonomskih i socijalnih potreba Kosova;
- Vršti profesionalno ispitivanje nacionalnih centara za nauku, tehnologiju i međunarodnu saradnju u oblasti nauke, tehnološkog starateljstva i naučnog istraživanja;
- Savetuje i koordiniše rad sa visokoškolskim ustanovama kako bi osiguralo odgovarajuću komunikaciju i saradnju u relevantnim naučnim pitanjima;
- Vršti nadzor rada i sprovođenja legalnosti u saradnji sa Odeljenjem za inspekciju svih visokoškolskih ustanova u oblasti nauke i tehnološkog razvoja;
- Inicira i razvija neophodne procedure za izmenu zakonodavstva na snazi ali takođe predlaže pripremu novog zakonodavstva i ostalih podzakonskih akata;
- Pomaže u uspostavljanju i kultivisanju odnosa saradnje sa sličnim naučnim institucijama u zemlji i inostranstvu;
- Pomaže visokoškolskim ustanovama na Kosovu u procesu integracije u Evropsko istraživačko područje.¹⁵

Deluje da je sve veći novi trend u sprovođenju primenjenih istraživačkih radova da ove usluge pružaju nevladine organizacije i privatni istraživački instituti. Cilj ovih instituta je obaveštavanje kreatora politike u različitim oblastima preko vršenja primenjenog istraživačkog rada. Većina ovih institucija je na osnovu projekta i finansijski ih podržavaju međunarodne donatorske organizacije.¹⁶

14 MONT. (2018). Na veb strani Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT). Preuzeto sa <https://bit.ly/2EuYJyI>

15 Ibid.

16 Razgovor sa višim ekspertom za obrazovanje sproveden 3. oktobra 2018..

5. Analiza istraživačkog rada na Kosovu

Potreba za odgovarajućom politikom na nacionalnom nivou o istraživačkom radu u visokom obrazovanju ključna je za dobro funkcionisanje i unapređenje istraživačkog rada u naučnoj zajednici.¹⁷ Međutim, analiza istraživačkog rada na nacionalnom nivou pokazuje mnoge ozbiljne probleme na Kosovu. Postoji opšti konsenzus među ispitanicima da ovi izazovi utiču negativno na razvoj istraživačkog rada u visokoškolskim ustanovama na Kosovu. Ti izazovi u velikoj meri zavise od a) postojeće politike, b) finansija izdvojenih za istraživački rad, c) fonda za istraživački rad i druge međunarodne prilike za istraživačku zajednicu, i d) između ostalog, koordinacije između istraživačkog rada i tržišta rada.

- **Nedostatak nacionalnog istraživačkog veća (NIV)**

Kosovo i dalje koristi pristup od vrha ka dnu u regulisanju istraživačkog rada u visokom obrazovanju. Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) je nadzorni subjekat koji reguliše zakonodavnu infrastrukturu za istraživačke aktivnosti u naučnoj zajednici. Glavni dokument koji definiše delokrug i sprovođenje istraživanja je Zakon br. 04/L-135 o naučno-istraživačkim aktivnostima, koji predviđa institucionalne osnove i stratešku orijentaciju u vezi sa istraživanjem i inovacijama. U tom pogledu, on takođe obrazuje Nacionalno istraživačko veće (NIV) koje ima mandat da promoviše i rukovodi razvojem naučno-istraživačke aktivnosti na Kosovu.¹⁸

Nacionalno istraživačko veće je obrazovano 2007. godine i radilo je do 2011. godine i pored svojih nedostataka veće je uspelo da razvije nacionalni istraživački program i standarde za naučni rad na Kosovu. Veće je bilo sastavljeno od 15 članova i bilo je odgovorno da razvije nacionalni istraživački program, proceni na komparativan način situaciju u vezi sa naučno-istraživačkim aktivnostima, svoj stav i razvoj na nacionalnom i međunarodnom nivou, i da predlaže i podstiče mere koje imaju za cilj unapređenje naučno-istraživačke aktivnosti.

Međutim, nakon 2011. godine skupština nije uspela da postigne konsenzus većinom glasova za imenovanje novih članova NIV-a. Viši ekspert za obrazovanje tvrdi da ovaj problem postoji zbog političkih preferencija prema spisku potencijalnih kandidata i nikada nije dobio 61 glas. Otuda je NIV imao mandat samo od 2007. do 2011. godine i Kosovo trenutno nema NIV.¹⁹

17 Huisman, J., Boer, H., Dill, D., & Souto-Otero, M. (2015). The Palgrave international handbook of higher education policy and governance. Houndmills (etc.): Palgrave Macmillan.

18 Zakon br. 04/L-135 o naučno-istraživačkim aktivnostima. Službeni glasnik Republike Kosovo/br. 11/02 Maj 2013, Priština. Preuzeto sa <https://bit.ly/2S2unpZ>

19 Razgovor sa višim ekspertom za obrazovanje sproveden 3. oktobra 2018..

Nemogućnosti skupštine da obezbedi većinu i omogući imenovanje NIV-a jasna je poruka našem društvu da takve mehanizme glasanja vode preferencije po političkoj liniji. To ilustruje uobičajen slučaj gde političke preferencije nadjačaju društvene koristi. Obrazovanje i funkcionisanje NIV-a bi trebalo da bude obavezno.

Nacionalno istraživačko veće bi trebalo da bude odgovoran subjekat za razvoj politike i akcionog plana na makro nivou, utvrđivanje naučnih prioriteta i prilika za finansiranje, u cilju stvaranja uslova za ulaganje u infrastrukturu, jačanje učešća u međunarodnim istraživačkim projektima i razvoj sistematskog programa za obrazovanje istraživača. Međutim, usled političkog mešanja u nauku, Kosovo nema regulatorno telo za nadzor sprovođenja istraživačkih aktivnosti. U svetlu nepostojanja odgovarajuće organizacije za istraživački rad na nacionalnom nivou, naučna zajednica sprovodi istraživačke radove na ad hok osnovi kojima nedostaje jasan fokus i prilike za finansiranje prioriteta.²⁰

- **Nedostatak nacionalnog istraživačkog programa (NIP)**

Nacionalno istraživačko veće je pripremlilo nacionalni istraživački program 2010. godine.²¹ Nacionalni istraživački program Kosova (NIP), odobren od strane Skupštine Kosova, bio je petogodišnji plan koji je imao za cilj poboljšanje stanja u pogledu istraživačkog rada na Kosovu. NIP je takođe utvrdio sledećih pet istraživačkih prioriteta:

- 1 Prirodni resursi, energetika i životna sredina
- 2 Poljoprivredna proizvodnja i bezbednost hrane
- 3 Medicinsko istraživanje
- 4 Socijalne i ekonomske studije
- 5 Jezičke, kulturne i istorijske studije

Osim toga, NIP je utvrdio sledećih pet ciljeva i mera koje je potrebno ostvariti do 2020 godine na način predstavljen u sledećoj tabeli:

20 Razgovor sa bivšim članom Nacionalnog istraživačkog veća sproveden 3. oktobra 2018.

21 MONT (2010). Nacionalni naučni program Republike Kosovo. Preuzeto sa <https://bit.ly/2P6ppJT>

TABELA 1: CILJEVI I MERE NACIONALNOG ISTRAŽIVAČKOG PROGRAMA

CILJEVI

MERE

1

Razvoj ljudskih kapaciteta za istraživačke aktivnosti

- Do 2015. godina najmanje 50 kandidata dobija podršku za postdoktorske studije putem zajedničkih programa biće u celosti ili delimično finansirani iz budžeta Kosova.
- Do 2015. godine najmanje 100 kandidata koji žele da studiraju doktorske studije na najboljih 500 univerziteta širom sveta biće u celosti ili delimično finansirani iz budžeta Kosova.
- 100 kratkoročnih dotacija za mobilnost dodeljeno za aktivne istraživače.

2

Razvoj istraživačke infrastrukture

- Do 2015. godine će se završiti osnivanje najmanje 10 laboratorija (u vrednosti od 250.000 evra svaka) i uvođenje opreme u ukupnoj vrednosti od 1 miliona evra.
- Trebalo je da se do 2012. godine izgradi informacioni sistem za istraživanje i tehnološki razvoj (ITR).
- Trebalo je da se do 2011. godine dodeli pristup relevantnim elektronskim bibliotekama.

3

Internacionalizacija naučno-istraživačkih aktivnosti

- Podrška za objavljivanje značajnog broja naučnih publikacija u međunarodnim časopisima.
- Ukupna godišnja vrednost zajedničkih istraživačkih projekata sa stranim institucijama trebalo je da bude najmanje 2 miliona evra sa početkom od 2012. godine.
- Povećano učešće u međunarodnim istraživačkim mrežama.
- Bolja saradnja sa istraživačima kosovskog porekla koji rade u inostranstvu.

CILJEVI

MERE

4

Jačanje veza između nauke, društva i ekonomije zarad poboljšanja ekonomskog i socijalnog razvoja

- Uspostavljanje primenjenog ITR programa za podršku odnosa između nauke i industrije.
- Uspostavljanje inovativnog programa za ispunjavanje ekonomskih i potreba za socijalnim inovacijama privatnih sektora (firme, NVO) do 2015. godine.

5

Izuzetnost u istraživačkim i naučnim aktivnostima

- Osnovani centri za naučnu izuzetnost.
- Primenjene nagrade za izuzetna dostignuća.
- Istraživačke institucije imaju mehanizme za garanciju kvaliteta u oblasti istraživanja, kao što su priručnici za indeksiranje publikacija.

IZVOR: NACIONALNI ISTRAŽIVAČKI PROGRAM KOSOVA

Po rečima predstavnika MONT-a, čak i uz mali izdvojeni budžet za njegovu realizaciju, neke od planiranih aktivnosti su počele prvu fazu realizacije.²² Na primer, program je propisao razvoj naučnih projekata, povećao mobilnost naučne zajednice, obezbedio je veći pristup elektronskim resursima i ustanovio je nagradu „Naučnik godine“.

Međutim, drugi intervjuisani eksperti nisu saglasni sa ovom tvrdnjom. Oni tvrde da, do danas, nijedna od aktivnosti planiranih u nacionalnom istraživačkom programu nije u celosti realizovana. Ekspert za visoko obrazovanje tvrdi da NIP nije propisno sproveden i praktično nije bio funkcionalan zbog nedostataka sredstava. Osim toga, nije bio uspostavljen mehanizam praćenja kako bi se pratio ostvareni napredak i uticaj delimično sprovedenih programa.²³

Umesto 5.393.953 evra planiranih za finansiranje aktivnosti povezanih sa istraživanjem, naukom, infrastrukturom, mobilnošću i internacionalizacijom istraživanja, MONT je izdvojio samo 520.000 evra za poslednjih pet godina. Aritmetičkom procenom problema to znači da je nova šema potrošnje u istraživački fond za 4.873.953 evra manja od predviđenog za podršku nauke i naučne zajednice na Kosovu. Na primer, kada je planirano osnivanje 10 laboratorija, svaka od njih je trebalo da košta više od 250.000 evra, ukupni budžet od 520.000 evra je dovoljan samo za osnivanje 2 laboratorije, ostavljajući po strani ostale aktivnosti.

Osim toga, NIP je predložio šemu školarine za finansiranje doktorskog i postdoktorskog istraživanja u inostranstvu. Svrha ove aktivnosti bila je da se istraživačima omogući da osnaže svoju naučnu karijeru u svojim oblastima i da nakon toga mogu da donesu svoje istraživačke dobiti na Kosovo kao mehanizam za priliv mozgova. Ova predložena aktivnost predviđala je finansiranje 20 studenata na doktorskim studijama (14.000 evra po studentu) i 10-15 studenata na postdoktorskim studijama (20.000 evra po studentu) što iznos oko 530.000 evra godišnje.

Ovaj predlog je dat pre osam godina i nisu preduzete nikakve mere za istraživanje priliva mozgova. Pod pretpostavkom da je ova šema stipendija bila aktivna sam godina i da je godišnje poslato 35 istraživača (na doktorske i postdoktorske studije) Kosovo bi dosad poslalo 280 istraživača u inostranstvo. Ako bi istraživač u proseku završio svoje istraživanje za četiri godine Kosovo bi imalo 175 dobitaka od istraživanja. Vraćeni istraživači bi bili angažovani i koristili bi visokoškolskim ustanovama i drugim istraživačkim institutima.

Međutim, po rečima bivšeg člana NIV-a, MONT je pokušao da zameni ovu šemu stipendija minimalnim stipendijama za studente doktorskih studija od oko 2.000 evra po studentu, što iznosi oko 50.000 evra godišnje.²⁴ Stvarni mehanizam priliva mozgova je za 480.000 evra manji godišnje od predložene šeme. Osim toga, nema dokaza da se oceni uticaj ovih obezbeđenih stipendija.

Istraživačka aktivnost se i dalje smatra marginalnim poduhvatom na Kosovu. Nacionalni istraživački program je postao sastavni deo visokoškolskog sistema i od vitalnog je značaja za ekonomski i socijalni razvoj Kosova. Međutim, delimična realizacija programa i nedostatak uticaja politike utiče na neorganizovani i ad hoc

---

22 Razgovor sa predstavnikom MONT obavljen dana 26. septembra 2018..

23 Razgovor sa višim ekspertom za obrazovanje sproveden 3. oktobra 2018..

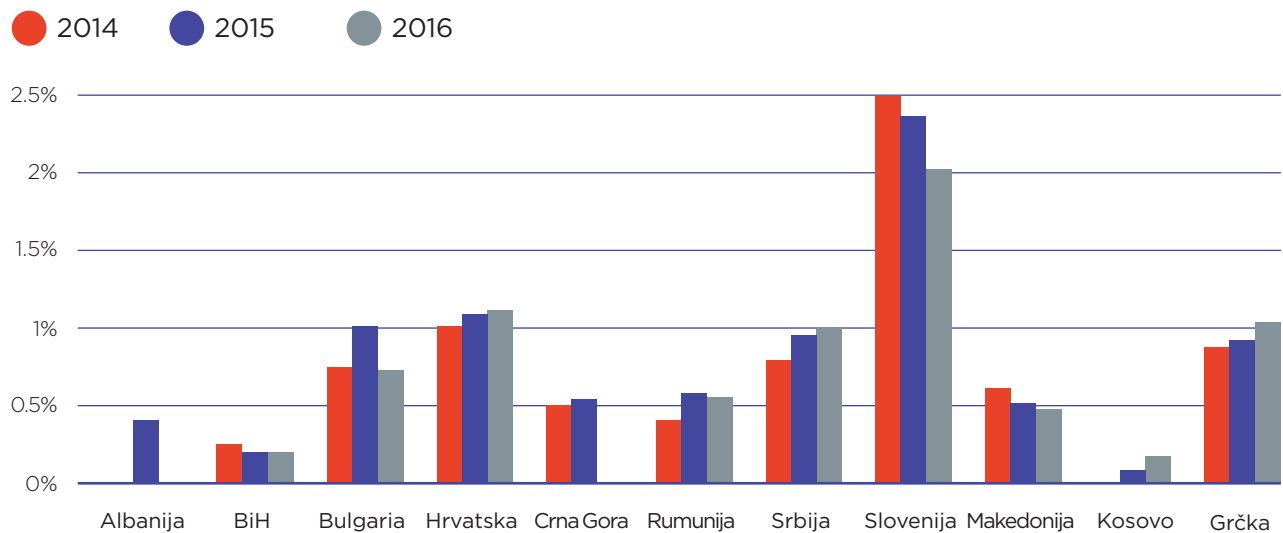
24 Razgovor sa bivšim članom Nacionalnog istraživačkog veća sproveden 3. oktobra 2018..

istraživački rad u naučnoj zajednici na Kosovu. Umesto da MONT teži da olakša naučnoj zajednici da se angažuje u istraživačkom radu, nedostatak nacionalnog istraživačkog programa stvara zabunu među istraživačima jer nema ažuriranih istraživačkih prioriteta i predstavljenih značajnih prilika za finansiranje.

- **Ograničeni nacionalni budžet za istraživanje**

Prema Lisabonskoj agendi, sve države članice EU su obavezne da izdvoje najmanje 3% svog BDP-a za naučno istraživanje. Međutim, ova kvota je daleko iznad kvote koju je postiglo Kosovo. Kosovo kasni što se tiče saglasnosti sa uslovima utvrđenim u agendi. U poređenju sa drugim zemljama Evrope, Kosovo ima najniži opredeljeni budžet za istraživanje prema BDP-u koji iznosi oko 0,1%.

GRAFIKON 1: RASHODI ZA ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ (IR) KAO PROCENAT BDP-A

IZVOR: INSTITUT GAP, NA OSNOVU INFORMACIJA OD UNESCO-A

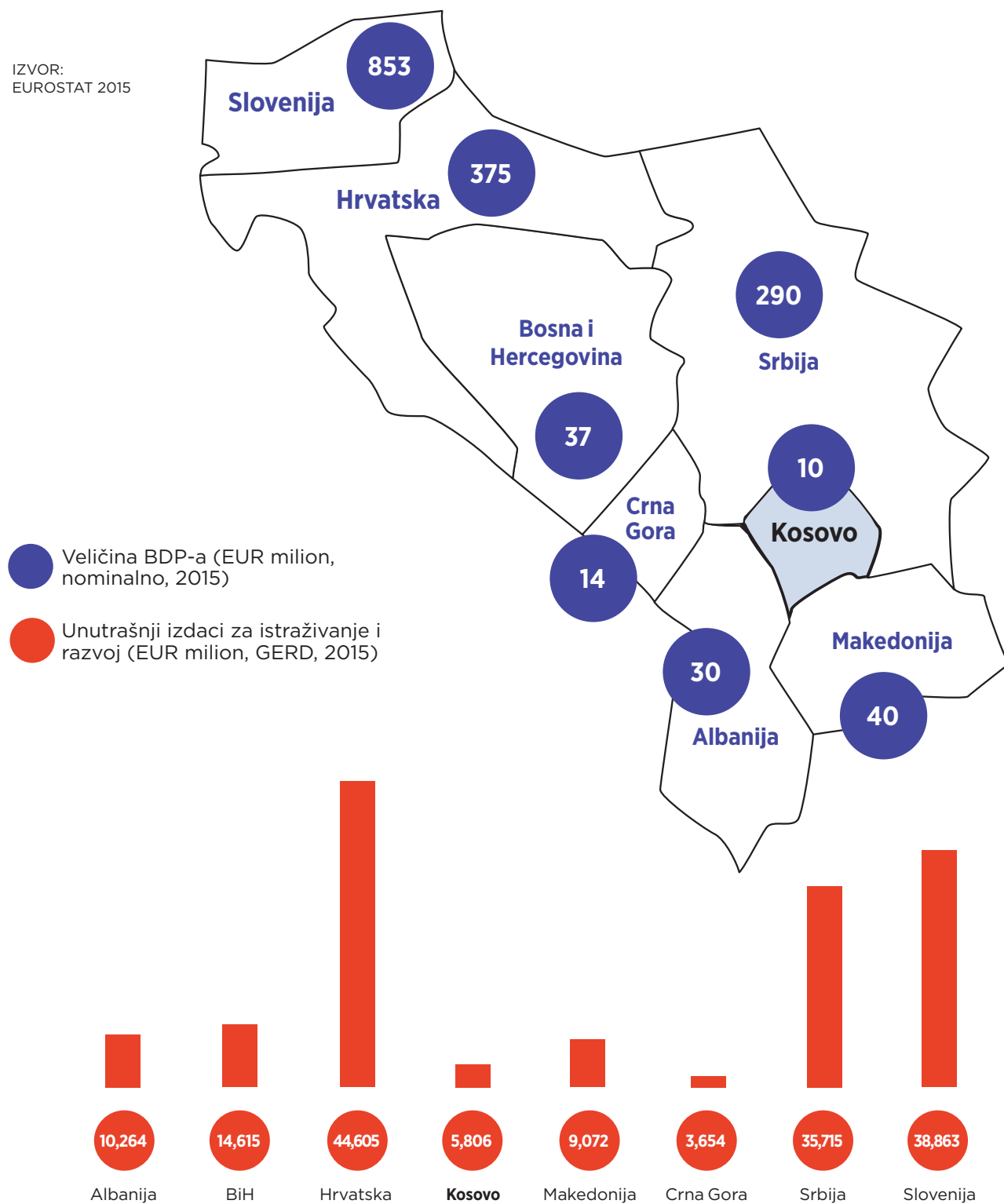
Kosovo trenutno troši najmanje u regionu na istraživačke i naučne aktivnosti. Uprkos činjenici da Zakon o istraživačkoj i naučnoj aktivnosti predviđa da se 0,7% godišnjeg budžeta izdvaja za ovu oblast, 2015. godine je izdvojeno samo 0,19% budžeta (0,05% BDP-a), dok je 2016. godine izdvojeno oko 0,33% budžeta (0,1% BDP-a). sve susedne zemlje bolje stoje od Kosova u ovom aspektu jer izdvajaju oko 0,9% svog BDP-a za ovu aktivnost.

U smislu regiona, Slovenija je zemlja koja najviše ulaže u ovu oblast – više od Grčke, Hrvatske i Bugarske – sa više od 2% BDP-a svake godine. Međutim, očekuje se da će se ovaj nizak procenat koji se odnosi na Kosovu za istraživačke i naučne aktivnosti promeniti u poređenju sa drugim zemljama, naročito tokom 2019. godine. Razlog za to je što je Ministarstvo za inovacije i preduzetništvo, osnovano 2017. godine, osmislilo programe za finansijsku podršku NVO, startapova i malih i srednjih preduzeća povezanih sa istraživačkim aktivnostima.

Iako je udeo BDP-a koji Kosovo izdvaja za istraživanje i razvoj jedan od najnižih u poređenju sa drugim zemljama, ni do danas nije izdvojen pun iznos predviđen za ovo. Istraživački program predviđa godišnje rashode od 4,5 do 6,5 miliona evra za sprovođenje planiranih aktivnosti, bilo da su programi mobilnosti, priliva mozgova, publikacije, pristup elektronskim bibliotekama, mehanizmi za garanciju kvaliteta u istraživačkim institutima, učesće u međunarodnim projektima, itd. Ovaj budžet međutim nije izdvojen ni akademskoj zajednici a ni istraživačkim institutima.

GRAFIKON 2: **VELIČINA BDP-A I RASHODI ZA IR U ODABRANIM ZEMLJAMA**

IZVOR:
EUROSTAT 2015

Što se tiče naučno-istraživačke aktivnosti, Srbija se smatra dominantnim liderom regiona Zapadnog Balkana za naučne publikacije indeksirane u „Scopus/Web of Science“ 2017. U Srbiji se proizvede oko 75% naučnih radova na Balkanu. Kosovo i Albanija su na dnu tabele sa oko 5% naučne aktivnosti.

Rast naučne aktivnosti je tesno povezan sa rastom životnog standarda i ekonomske aktivnosti. Međutim, činjenica da je nacionalni budžet planiran za istraživačke radove nizak i postoji nepodudarnosti između Zakona o naučno-istraživačkoj aktivnosti i stvarnog planiranja i realizacije budžeta, pokazuje da se istraživački rad ne smatra prioritetom na Kosovu. Bivši član Nacionalnog istraživačkog veća tvrdi da trenutna situacija pozicionira nauku kao zanemaren sektor.²⁵

- **Problemi povezani sa istraživačkim fondom MONT**

MONT podržava naučnu zajednicu na Kosovu pružanjem usluga kao što sledi:

- Omogućavanje inicijativa za mobilnost
- Subvencionisanje učešća na međunarodnim konferencijama
- Dodeljivanje dotacija istraživačkim projektima
- Prilike za stipendije
- Pomoć zajednici u objavljivanju radova lokalno i na međunarodnom planu
- Organizacija Nedelje nauke i ostalih konferencija
- Pomoć naučnoj zajednici da organizuje konferenciju.

Istraživačko veće MONT-a zaduženo je za pregled zahteva naučne zajednice. Zahtevi za mobilnost, učešće na konferencijama i druge programe istraživače razmene mogu se poslati tokom cele godine. Dok se za podršku istraživačkih projekata u proseku organizuju dva poziva godišnje.

Istraživački fond ima za cilj jačanje naučno-istraživačkog rada u visokom obrazovanju. Tokom proteklih pet godina istraživački fond koji realizuje Odeljenje za nauku pri MONT-u iznosio je 520.000 evra godišnje.

---

25 Razgovor sa bivšim članom Nacionalnog istraživačkog veća sproveden 3. oktobra 2018..

TABELA 2: **BUDŽETSKI PLAN MONT**

	AKTIVNOSTI	OPREDELJEN BUDŽET
	Naučne publikacije	€ 80,000
	Lokalni naučni projekti	€ 100,000
	Regionalni projekti	€ 50,000
	Kratkotrajna mobilnost	€ 35,000
	Stipendije za doktorske studije	€ 50,000
	Šema vaučera	€ 15,000
	UKUPNO (godišnje)	€ 520,000

IZVOR: BUDŽETSKI PLAN MONT-A (2014 - 2018)

Predviđeni budžet za istraživanje u 2019. godini biće oko 1 milion evra. Po rečima predstavnika MONT-a ovaj povećani budžet će imati izuzetan uticaj na poboljšanje naučno-istraživačkog rada u visokom obrazovanju na Kosovu.²⁶

26 Razgovor sa predstavnikom MONT obavljen dana 26. septembra 2018..

Međutim, vredno je pomenuti da, čak i sa povećanim budžetom za nauku, nema značajnih dokaza koji predlažu razvoj istraživanja u visokom obrazovanju na Kosovu. Finansiranje i radni uslovi nisu glavni odlučujući faktori razvoja naučno-istraživačke kulture. Otuda naredne diskusije naglašavaju brojna pitanja ustanovljena u trenutnom istraživačkom fondu MONT-a i njegovom sprovođenju.

Nedostatak praćenja i transparentnosti. Nema dostupnih javnih informacija o rashodima istraživačkog fonda MONT. Nema dokaza potkrepljenih mehanizmom odgovornosti za praćenje potrošnje budžeta, uključujući i istraživače kojima su sredstva dodeljena i njihove dotične naučne oblasti, kao i očekivane naučne i praktične doprinose finansiranih istraživačkih projekata.

Kako bi se popravila transparentnost i izbeglo loše upravljanje sredstvima, MONT treba da razvije mehanizme koji prate potrošnju budžeta. Osim toga, javno objavljivanje informacija omogućava istraživačima i širem društvu da prate različita pitanja koja se odnose na finansiranje istraživanja, uključujući i prioritetne oblasti koje se finansiraju, projekte koji su dobili dotacije, ulaganja u istraživačku infrastrukturu, mobilnost i publikacije, planirani naučni i praktični doprinos finansiranih projekata. Transparentnost bi uticala na diskusiju kritične mase.

Istraživački predlozi su izuzetno opisni. Ekspert za visoko obrazovanje je napomenuo da ne treba da iznenadi činjenica da su takozvani „naučni doprinosi“ u visokom obrazovanju na Kosovu izuzetno opisni bez nikakvog novog doprinosa. Mnogo godina je kontekst našeg obrazovnog sistema negovao opisno razmišljanje i naraciju. Osim toga, postoji nedostatak opšte razumevanja sprovođenja i saopštavanja istraživanja. Kao rezultat, Istraživačko veće MONT-a je odgovorno za činjenicu da oni biraju da finansiraju ove projekte, bez obzira što su u prirodi opisni.²⁷

Nedostatak promovisanja prilika za pristup istraživačkom fondu. Iako predstavnik MONT-a²⁸ predlaže da se prilike za prilike za pristup istraživačkom fondu dobro promovišu, većina osoba sa kojima je razgovarano se ne slaže sa ovom tvrdnjom. Istinski je paradoks da iako je istraživački fond osmišljen za istraživače, takođe je na neki način sakriven od njih. Ne postoji odgovarajuće promovisanje kojim rukovodi MONT za odobrenje prilika pruženih naučnoj zajednici.²⁹ Pre svega, MONT treba da objavi takve prilike na svojoj veb strani, koja trenutno ne sadrži ažurirane informacije. Drugo, MONT treba da organizuje informativne skupove za pravilno obaveštavanje naučne zajednice o prilikama, ali i da im omogući da razjasne uslove za podnošenje zahteva. Treće, MONT treba da organizuje radionice za pomoć naučnoj zajednici tokom procesa podnošenja zahteva, naročito sa fokusom na potrebe mladih istraživača.

- **Odsustvo učešća u međunarodnim istraživačkim programima**

MONT namerava da reguliše infrastrukturu i omogući istraživačima da imaju bolji pristup finansijama i da ima zakonski olakša da sprovedu naučne aktivnosti. Koristi se nakon toga dobijaju od kompetentnih naučnika iz redova akademskog osoblja, nezavisnih istraživača, istraživačkih instituta, visokoškolskih ustanova i šireg

27 Razgovor sa višim ekspertom za obrazovanje sproveden 3. oktobra 2018..

28 Razgovor sa predstavnikom MONT obavljen dana 26. septembra 2018..

29 Razgovor sa akademskim radnikom (javna VŠU) obavljen dana 29. oktobra 2018..

društva. Predstavnik MONT-a potvrđuje da oni pregovaraju sa različitim evropskim istraživačkim inicijativama kako bi stavili Kosovo na evropsku naučnu mapu dodeljivanjem statusa pridružene zemlje Horizonta 2020³⁰, Okvirnog programa (FP9)³¹, i ostvarilo je status susednog člana Evropske saradnje u nauci i tehnologiji (COST)³². Osim toga, MONT olakšava učešće kosovskih istraživača u CEEPUS.

Kako bi pomoglo kosovskim istraživačima sa zahtevima za dotacije u okviru Horizon 2020, Kosovo ima mrežu osoba za kontakt na nacionalnom nivou (OKNN) kao glavnu strukturu za pružanje smernica, praktičnih informacija i pomoći u svim aspektima učešća u Horizonu 2020. MONT je uspeo da razvije administrativna uputstva za definisanje i stavljanje u funkciju kosovskih OKNN za EU okvir za istraživanje i inovacije, Horizon 2020. Svrha podzakonskog akta je da reguliše strukturu i stavljanje u funkciju OKNN.³³ Trenutno postoji 9 OKNN i nacionalno koordinator OKNN.

Imajući u vidu da je Horizon 2020 najveći program finansiranja EU za istraživanje i inovaciju (II), sa budžetom od oko 80 milijardi evra, od suštinskog je značaja za aktere orijentisane ka istraživanju da dobiju ova sredstva. Kako bi Kosovo dobilo status strane u Horizonu 2020 potrebno je da plati 2 miliona evra godišnje. Iako bi postizanje više kategorije kao zemlja Kosovo bilo vidljiviji partner u konzorcijumu, istraživački i visokoškolske ustanove na Kosovu se suočavaju sa drugim važnim izazovima. Prvo i osnovno, nedostaju im podsticaju i konkurentne istraživačke ideje da bi se prijavili za prilike za finansiranje u okviru Horizonta 2020.

Nizak broj prijava za Horizon 2020 jasno je predstavljen u sledećoj tabeli preko poređenja Kosova i drugih zemalja Zapadnog Balkana. Kosovo ima najniži broj prijava z regionu (67), kao i najniži broj odobrenih prijava (11). Kosovo je daleko iza Srbije koja je vodeća zemlja regiona sa 2464 prijava i 203 odobrene prijave.

30 Horizont 2020 je najveći program EU za finansiranje istraživanja i inovacije (II) sa budžetom od skoro 80 milijardi evra. On podržava projekte tokom celog ciklusa II i stavlja akcenat na spajanje istraživanja sa inovacijama kako bi se dobila moderna rešenja. Horizont 2020 je program jednog kišobrana koji spaja tri odvojena 'prioriteta' u okviru sistema od tri stuba: izuzetna nauka, industrijsko liderstvo i društveni izazovi. Svaki stub ima individualne programe ili podprogram.

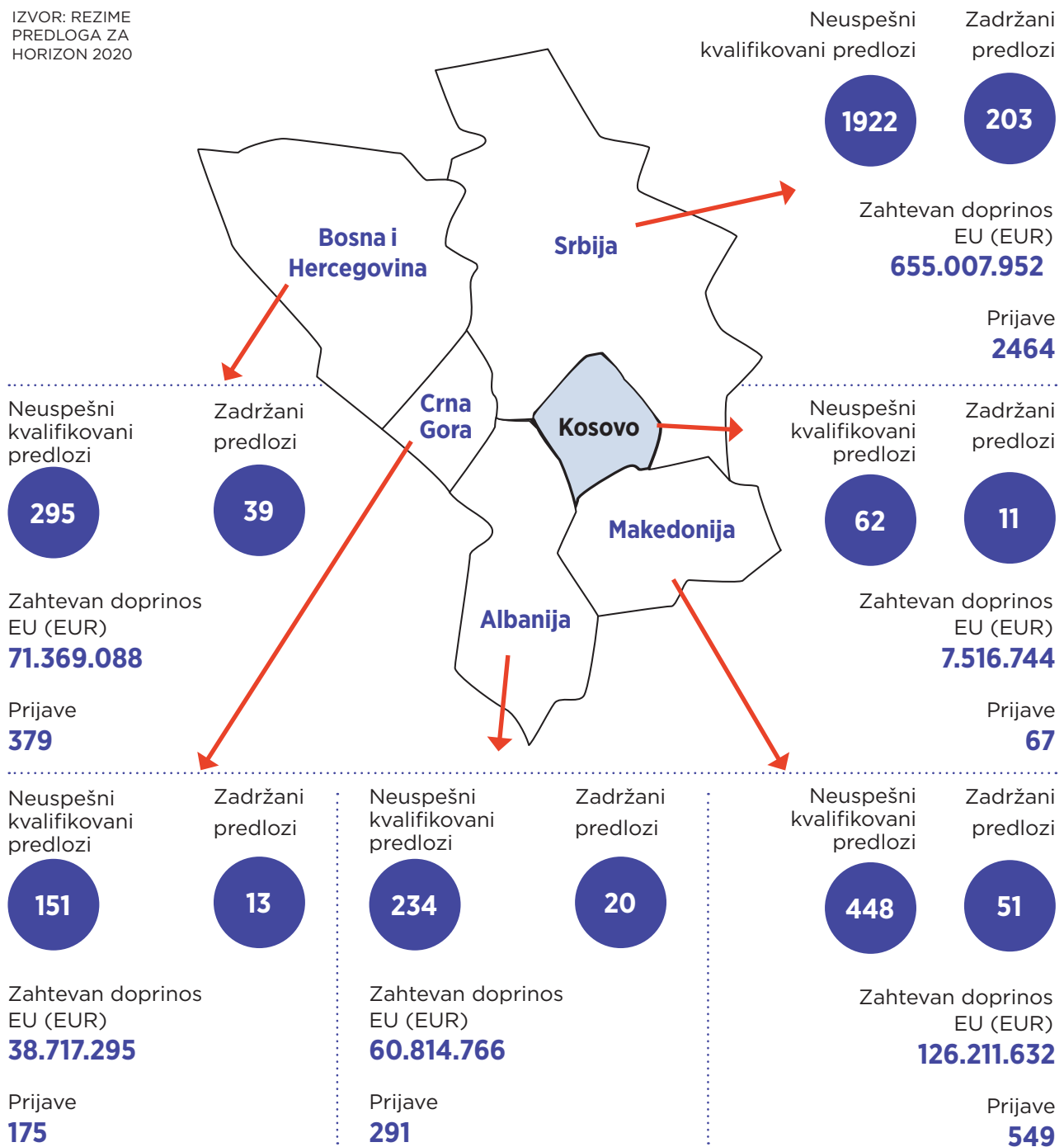
31 FP9 je radni naziv okvirnog programa koji će trajati od 2021-2027 (Horizont 2020 je 8. Okvirni program).

32 COST je najdugotrajniji evropski okvir koji podržava trans-nacionalnu saradnju između istraživača, inženjera i naučnika širom Evrope. On je jedinstveno sredstvo ta njih da zajednički razviju svoje sopstvene ideje i nove inicijative u svim poljima nauke i tehnologije, uključujući i društvene nauke i humanistiku, preko pan-evropske mreže nacionalno finansiranih istraživačkih aktivnosti. Na osnovu evropskog međuvladinog okvira za saradnju u nauci i tehnologiji, COST od svog osnivanja 1971. godine doprinosi zatvaranju jazova između nauke, kreatora politike i društava širom Evrope i šire. Kao prethodnica naprednog višedisciplinskog istraživanja, COST ima veoma važnu ulogu u izgradnji Evropskog istraživačkog područja (EIP).

33 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT). (2018). Administrativno uputstvo MONT br: 01/2018. Preuzeto sa <https://bit.ly/2Pm0NOW>

TABELA 3: REZIME PREDLOGA ZA HORIZON 2020

IZVOR: REZIME
PREDLOGA ZA
HORIZON 2020

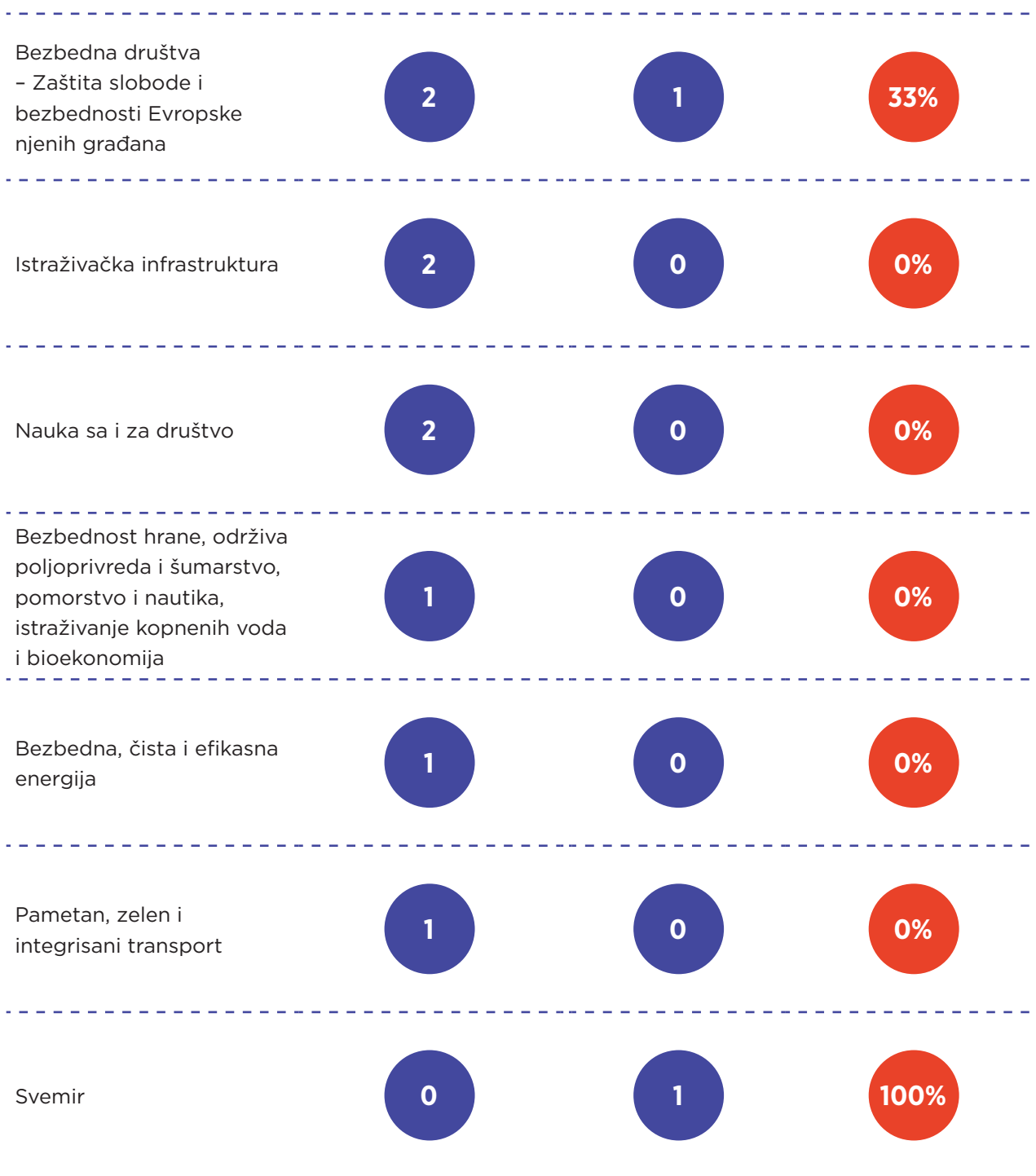

Prema kvalifikovanim i odobrenim predlozima prema tematskom prioritetu, najviše prijava (25) je u okviru 'Evropa u svetu koji se menja – inkluzivna, inovativna i reflektivna društva'. Međutim, od 11 odobrenih projekata najvišu stopu uspeha imaju kategorije 'Zdravlje, demografske promene i blagostanje' i 'Klimatske akcije, životna sredina, efikasnost resursa i sirovi materijali'.

TABELA 4: **KVALIFIKOVANI I ZADRŽANI PREDLOZI PREMA TEMATSKOM PRIORITETU**

THEMATSKI PRIORITET	NEUSPEŠNI KVALIFIKOVANI PREDLOZI	ZADRŽANI PREDLOZI	STOPA USPEHA PREDLOGA
'Evropa u svetu koji se menja – inkluzivna, inovativna i reflektivna društva	25	2	7%
Akcije u okviru Marija Sklodovska-Kiri	8	1	11%
Informacione i komunikacione tehnologije	4	1	20%
Zdravlje, demografske promene i blagostanje	3	3	50%
'Klimatske akcije, životna sredina, efikasnost resursa i sirovi materijali	2	2	50%

SITUACIJA U POGLEDU ISTRAŽIVAČKOG RADA NA KOSOVU

IZVOR: REZIME PREDLOGA ZA HORIZON 2020

Kada se analiziraju traženi doprinosi po vrsti organizacije, studija je otkrila da predlozi dolaze ili od NVO, MSP ili individualnih/grupa istraživača. Do današnjeg dana nijedna visokoškolska ustanova nije dobila dotaciju Horizona 2020.

Iako su razlozi zašto VŠU nisu deo ovih prilika razrađeni u analizi nivoa visokoškolskih ustanova, uopšteno govoreći, prema OKNN, glavni problem je što postoji nedostatak interesovanja VŠU i individualnog akademskog osoblja.³⁴ OKNN dobijaju ponude od Horizonta 2020, koje oni onda prosleđuju relevantnim akterima u VŠU da podnesu prijavu. Međutim, retko se OKNN kontaktiraju da pruže podršku jer nema zainteresovanih grupa istraživača za pripremu ovakvih projekata. Spremnost VŠU da budu deo međunarodnih istraživačkih takmičenja direktno se odnosi na njihovu istraživačku kulturu, što navodi da oni ne daju prioritet prijavama u tim inicijativama za finansiranje istraživanja.

- **Nedostatak saradnje između akademije i privatnog sektora**

Globalni razvoj je ogroman i zahteva od naučne zajednice da dalje razvije i bude u koraku sa trendovima preko naučnog i primenjenog istraživanja. Bez obzira na sektor, ključni su postizanje konkurentnosti na tržištu i održiv ekonomski i socijalni razvoj. Naučna aktivnost je ključno sredstvo za održiv ekonomski i socijalni razvoj dok je na Kosovu nauka zanemaren sektor i ne smatra se sektorom od najvišeg značaja za društveni i ekonomski razvoj.

Imajući u vidu trenutnu situaciju Kosovo se suočava sa sledećim preprekama i uskim grlima koja su štetna za razvoj tesnije saradnje između akademije i privatnog sektora:

- Ograničen kapacitet za apsorbovanje u privatnom sektoru (npr. velike kompanije sa relevantnim intramuralnim IR i kultura saradnje sa akademijom, inovativni sektor SMP, živahni startup sistemi koji prenose nove ideje u nove poslovne modele);
- Opšti nedostatak resursa (finansijskih resursa, ljudskih resursa, infrastrukture na obe strane, u akademiji i poslovnom sektoru);
- Ograničeno razumevanje i znanje o konkretnim potrebama poslovnog sektora u sektoru akademije;
- Nedostatak inovativnih projekata kojima je potrebna moderna naučna podrška (testiranje, modeliranje, prototipovi, itd.).

Visokoškolske ustanove imaju ključnu ulogu u vođenju održivog razvoja, koji se bavi ekonomskim, socijalnim i kulturnim pitanjima. Međutim, studija predstavlja nalaze u vezi sa razvojem u akademskoj i istraživačkoj oblasti na Kosovu koji ne obećavaju previše. Postoji opšti konsenzus među naučnicima iz različitih oblasti koji potvrđuje da se visokoškolske ustanove suočavaju sa brojnim izazovima u pogledu naučno-istraživačkog rada. Izazovi utvrđeni u nastavku uveliko zavise od vrste istraživačke kulture koje se pridržavaju ove ustanove.

---

34 Razgovor sa OKNN obavljen 6. novembra 2018.

- **Nedostatak istraživanja u visokoškolskim ustanovama**

Trenutno na Kosovu postoji 31 visokoškolska ustanova. Od ukupnog broja VŠU, 7 je univerziteta i javni su subjekti a 24 su privatne više škole.³⁵ Univerzitet je definisan u Zakonu br. 04/L-037 o visokom obrazovanju na Kosovu, kao akademska i istraživačka institucija. Analogno sa ovom definicijom, prema Humboldtovom modelu višeg obrazovanja, univerziteti bi trebalo da imaju istraživačku ulogu, što znači da bi univerziteti trebalo da se posvete konzumiranju ali i proizvodnji istraživanja.

Uloga univerziteta u pogledu njihove istraživačke komponente primarno je utvrđena preko izjava misije i vizije, što predstavlja njihovu svrhu za vršenje istraživanja.³⁶ U tom pogledu, u svrhu razumevanja da li se univerziteti na Kosovu posvećuju istraživačkoj ulozi, ova studija je analizirala izjave misije sedam javnih univerziteta na Kosovu, a izjave su date u nastavku. Prema izjavama misije, svi javni univerziteti na Kosovu su posvećeni snažnijoj naučnoj i ulozi primenjenog istraživačkog rada.

TABELA 5: **IZJAVE MISIJA UNIVERZITETA NA KOSOVU**

UNIVERSITI	MISIJA
Univerzitet u Prištini “Hasan Priština”	● Univerzitet je autonomna javna ustanova visokog obrazovanja, u kojem se odvija akademsko obrazovanje, naučno-istraživački rad, umetnički rad, profesionalno svetovanje i druge oblasti akademskih aktivnosti.
Univerzitet u Prizrenu “Ukshin Hoti”	● Obezbediti kvalitetno obrazovanje, istraživački rad i inovativnost kako bi se proizveli lideri u oblasti tehnologije, ekonomije, prava, obrazovanja i filologije koji će odgovoriti potrebama dinamičnog sveta.
Univerzitet u Peći “Haxhi Zeka”	● UHZ je centar za naučno, umetničko i stručno obrazovanje koji priprema konkurentne studente za tržište rada, buduće lidere u relevantnim oblastima koji će doprineti opštem razvoju društva.

35 Mreža za obrazovanje i zapošljavanje na Kosovu (KEEN). (2017). Izveštaj o vrednovanju. Sprovođenje Strateškog plana za obrazovanje na Kosovu u 2017. Priština. <https://bit.ly/2whx3Ga>

36 Murphy, P., Peters, M., & Marginson, S. (2010). Imagination: Three models of imagination in the age of the knowledge economy. New York: Peter Lang.

Univerzitet u Đakovici “Fehmi Agani”

- Univerzitet je ustanova višeg obrazovanja posvećen stvaranju, promovisanju i prenosu znanja i služi društvu. Univerzitet nudi jedinstvena akademska i istraživačka iskustva, saraduje sa zajednicom i privredom na obezbeđivanju privlačnih i kvalitetnih programa u relevantnim oblastima kako bi pripremio stručnjake i studente za lokalno i evropsko tržište rada.

Univerzitet u Mitrovici “Isa Boletini”

- Univerzitet u Mitrovici, u skladu sa relevantnim dokumentima na nacionalnim i međunarodnom nivou, ima misiju da pruži građanima Kosova i iz inostranstva priliku da stvore, razviju i prenesu znanje preko nastave, istraživačkog rada, za pripremu studenata za dalje studije, stručnu praksu i promovisanje doživotnog učenja.

Univerzitet u Gnjilanu “Kadri Zeka”

- Univerzitet je autonomna javna ustanova visokog obrazovanja, u kojem se odvija akademsko obrazovanje, naučno-istraživački rad, umetnički rad, profesionalno svetovanje i druge oblasti akademskih aktivnosti (potpuno ista misija kao i Univerzitet u Prištini “Hasan Priština”).

Univerzitet primenjenih nauka u Uroševcu

- Naša misija je da radimo zajedno sa našim studentima i zaposlenima, kao i da razvijemo kooperativne aktivnosti sa lokalnim partnerima (uključujući i one za proces razvoja univerziteta), kao i stranim partnerima (evropski univerziteti za primenjene nauke, itd.) putem mobilisanja studenata i predavača, kako bi iskoristili sve unutrašnje resurse (ljudske i materijalne) za uspostavljanje održive veze između lokalnih i regionalnih ekonomskih potreba i sve boljeg kvaliteta obrazovanja.

IZVOR: ZVANIČNE VEB STRANICE UNIVERZITETA

Međutim, studija je otkrila da postoji jaz između izjava misije univerziteta i njihovog stvarnog istraživačkog rada. Činjenica da je njihovo akademsko osoblje angažovano u nekoliko VŠU pokazuje da su oni više posvećeni predavanjima nego istraživačkom radu. Prema nedavnom izveštaju Admoverea, od 840 akademskih radnika čiji je CV postavljen na veb stranu UP 257 (31%) radi najmanje u još jednoj javnoj ili privatnoj visokoškolskoj ustanovi. Od tog broja 141 radi u privatnim ustanovama, 85 u javnim, 29 i u privatnim i javnim istovremeno, dok 48 (5,71%) radi u tri obrazovne ustanove istovremeno.³⁷

37 Gashi, Sh., Memeti, A., & Bërlajolli, G. (2018). Akademsko osoblje UP: studije, ostala angažovanja, plagijarizam, procena i omer zaposleni-studenti. Preuzeto sa: <http://admovere.org/>

Trenutna situacija je problematična i odnosi se neposredno na radnu kulturu i etiku. Kada akademsko osoblje ima nekoliko zaposlenja (usredsređenih na predavanje) to ih sprečava da razmotre druge aktivnosti, kao što je istraživački rad i vreme izdvojeno za istraživački rad je nedovoljno. Otuda se postavlja pitanje: kako akademsko osoblje može da se angažuje u kvalitetan naučni rad i međunarodno finansirane istraživačke projekte kada su oni pretrpani predavanjima? U tom pogledu je akademsko napredovanje jedini pokretač za ovu aktivnost u javnim VŠU na Kosovu. Postoji konsenzus među intervjuisanim osobama da istraživanje nije organska komponenta rada visokoškolskih ustanova. Sprovođenje istraživanja se smatra periodičnom aktivnošću u radu akademskog osoblja. Problem sa ovom percepcijom je uglavnom zbog toga što VŠU ne traže izričito od svog akademskog osoblja da se angažuje u istraživačke aktivnosti.³⁸

Visokoškolske ustanove na Kosovu prvenstveno povezuju istraživački rad sa procesom unapređenja akademskog osoblja. Jedini isključivi zahtev da se akademsko osoblje angažuje u istraživačkom radu je u svrhu njihovog akademskog napredovanja. Iako u ugovorima akademskog osoblja stoji da njihove odgovornosti izlaze iz okvira predavanja i da se od njih zahteva da jednom godišnje podnesu izveštaj o svojim istraživačkim aktivnostima – ne postoji konkretan mehanizam, osim unapređenja, koji bi podstakao, pratio ili vrednovao njihov istraživački rad.

Akademsko osoblje se podvrgava unapređenju ili stalnom mestu. Tokom procesa unapređenja, akademsko osoblje se vrednuje da li da ostane u trenutnom rangu ili da bude unapređeno do akademskih zvanja kao što su asistent u nastavi, asistent profesora, pridruženi profesor ili profesor. Osim toga, svako akademsko zvanje zahteva ispunjavanje konkretnih kriterijuma:

- Profesor (objavljivanje najmanje 5 članaka kao glavni autor ili dopisni autor, učešće na konferencijama, iskustvo sa osnovnim i primenjenim istraživačkim projektima, mentorisanje rada master i doktorskih teza);
- Pridruženi profesor (objavljivanje najmanje 3 članaka kao glavni autor ili dopisni autor);
- Asistent profesora (objavljivanje najmanje 1 članka kao glavni autor ili dopisni autor);
- Asistent u nastavi (istraživačka aktivnosti i objavljivanje članaka nisu uslov).

Imajući u vidu da je istraživački rad u VŠU na Kosovu u ranoj fazi razvoja, postojanje procesa unapređenja akademskog osoblja kao mehanizma za podsticanje istraživačkog rada nije najgori stimulans. S tim u vezi, četiri godine je dovoljno vremena da svaki akademski radnik unapredi svoje zvanje putem angažovana u istraživačkim aktivnostima.³⁹

---

³⁸ Razgovor sa višim ekspertom za obrazovanje sproveden 3. oktobra 2018.

³⁹ Razgovor sa ekspertom za visoko obrazovanje obavljen 5. Oktobra 2018.

Na primer, Univerzitet u Prištini „Hasan Priština“ je poboljšao broj naučnih publikacija u poređenju sa prošlogodišnjim istraživanjem. UP je 2017. godine imao 1.320 radova dok je 2018. godine objavljeno 1.735 radova. Imajući u vidu da je na UP u 2018. godini bilo 465 profesora, jedan profesor Univerziteta u Prištini je u proseku imao 3,7 radova. Taj prosek je 2017. godine bio 2,7. Ipak, 9 od 12 fakulteta UP ima niži prosek od proseka UP.⁴⁰

U pogledu povećanog broja publikacija, vode fakulteti egzaktnih nauka, sa fakultetom poljoprivrede i veterine (5,3 radova po profesoru), Medicinskim fakultetom (5 radova po profesoru) i Fakultetom matematike i prirodnih nauka (4,9 radova po profesoru). Što se tiče humanistike i fakulteta društvenih nauka, najviše je objavljeno na Pedagoškom fakultetu (2,3 radova po profesoru) koji se rangira kao četvrti na nivou univerziteta po broju radova po profesoru.⁴¹

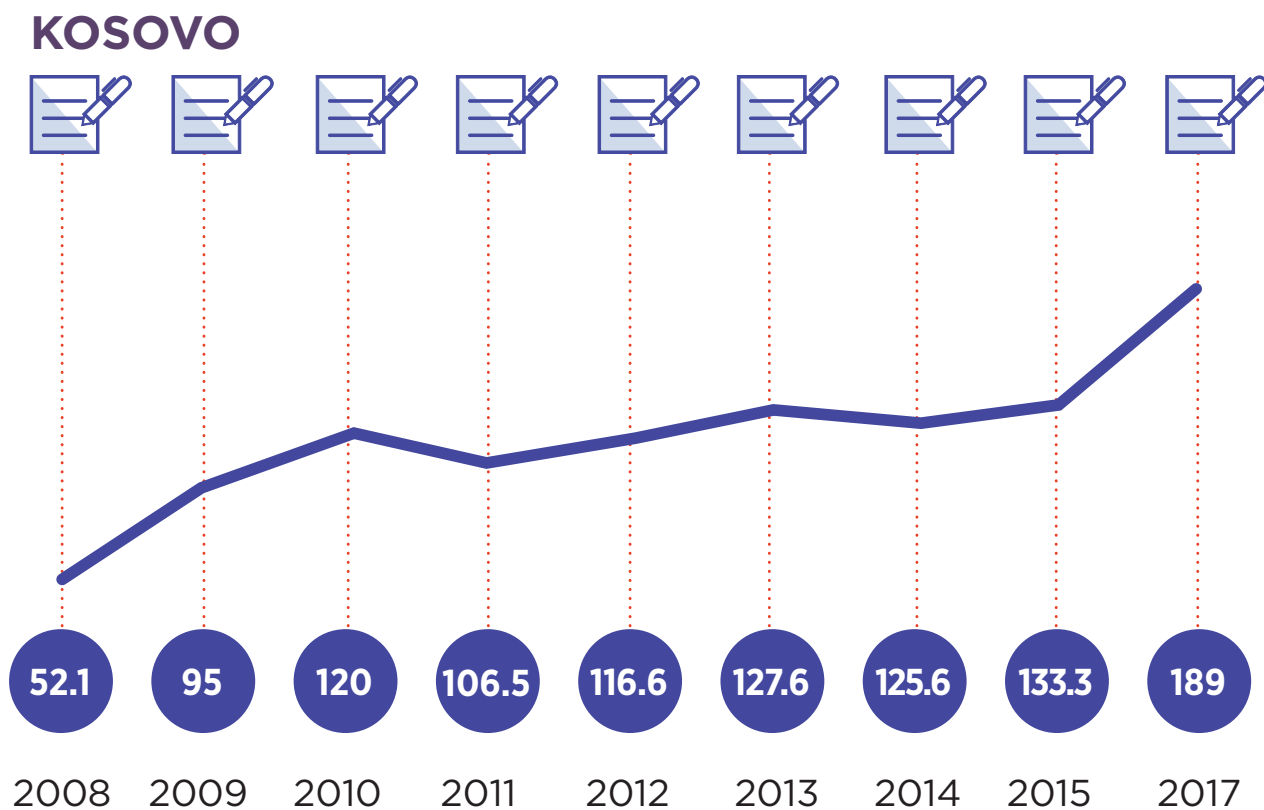
Sledeća tabela predstavlja broj publikacija u međunarodno indeksiranim časopisima na Kosovu. Ovaj grafikon još jednom potvrđuje povećanu naučnu aktivnost kosovskih naučnika i akademika.

---

40 ORCA. (2018). Akademski integritet, naučne publikacije i rukovodstvo Univerziteta u Prištini. Preuzeto sa: www.orca-ks.org

41 Ibid.

GRAFIKON 3: PUBLIKACIJE U MEĐUNARODNO INDEKSIRANIM ČASOPISIMA

IZVOR: MONT

Povećani broj objavljenih radova, na osnovu formule 1-3-5, takođe je poboljšao broj povezan sa opravdanjem akademskog zvanja. Dok je prošlogodišnji izveštaj ORCA predložio da od 481 profesora samo 28% akademskog osoblja opravdava svoje zvanje, ove godine 41% opravdava svoje zvanje.⁴² Međutim, problem sa uslovima za unapređenje akademskog osoblja jeste da na njega utiče opšte razumevanje da se samo svrha za sprovođenje istraživanja odnosi na proces njihovog unapređenja, tj. objavljivanje radova. Intervjuisano akademsko osoblje proces svog unapređenja klasifikuje kao nametnut i na njih samo utiče da „obezbede sredstva za život“ u VŠU.⁴³

Osim toga, komisije za recenziju, tokom unapređenja akademskog osoblja, suočavaju se sa „kvantitativnom dilemom“ – tj. rešavanje o 1, 3 ili 5 objavljenih članaka. Oni ocenjuju samo broj objavljenih članaka u napred pomenutim bazama podataka. Takođe nema mehanizma koji izlazi izvan okvira tehničkih i strukturnih uslova, kao što je vrednovanje, između ostalog, procesa sprovođenja istraživanja, kvaliteta članaka, naučnog i primenjenog doprinosa.

42 Ibid.

43 Ibid.

Iako povećani procenat akademskog osoblja koje opravdava svoj rang pokazuje povećanu svest akademskog osoblja da prati tehničke uslove, postoji veliko nerazumevanje u pogledu konceptualizacije nauke i naučno-istraživačkog rada. Ako je istraživanje jednako objavljivanju članka, onda da, došlo je do poboljšanja. Međutim, poboljšanje broja objavljenih članaka ne povećava kvalitet istraživačkog rada. Trenutni sistem samo utiče na traženje da se provere sve formalnosti.

Kada bi neko analizirao dodatnu vrednost povećanog broja objavljenih članaka, odnosno naučni i primenjeni doprinos, zaključak je da se ništa nije promenilo u skorijim godinama. Čak je i moguće da se kvalitet istraživačkog rada pogoršao u odnosu na prethodne godine. To je zato što je i akademsko osoblje koje je u prošlosti pokušalo da sprovede istraživački rad i proizvede skromne naučne rezultate danas pokušava da se prilagodi većini, sledeći njihovo traženje da se provere sve procedure na spisku uslova za proces njihovog unapređenja.

“Scopusmania” je kultivisala obrazac među akademskim osobljem da jure uslovi sa kontrolne liste više nego da sprovedu kvalitetno istraživanje. Pristup kontrolnog spiska je minimalističan i neguje osrednjost u visokom obrazovanju na Kosovu. Osim toga, ova vrsta uslova je uticala na ad hok i izolovan istraživački rad koji služi ličnim potrebama pojedinačnog akademskog radnika (lična promocija), uz ometanje zajedničkog istraživačkog rada. Ishodi ovakvog vrednovanja istraživanja odnose se na povećanje publikacija sa niskim ili marginalnim kvalitetom istraživanja i nedostatak novog naučnog doprinosa. Poslednje, ali ništa manje bitno, način na koji je organizovan trenutni sistem odvajanja akademsko osoblje od istraživačkog rada koji može doprineti ekonomskom i socijalnom razvoju na Kosovu.

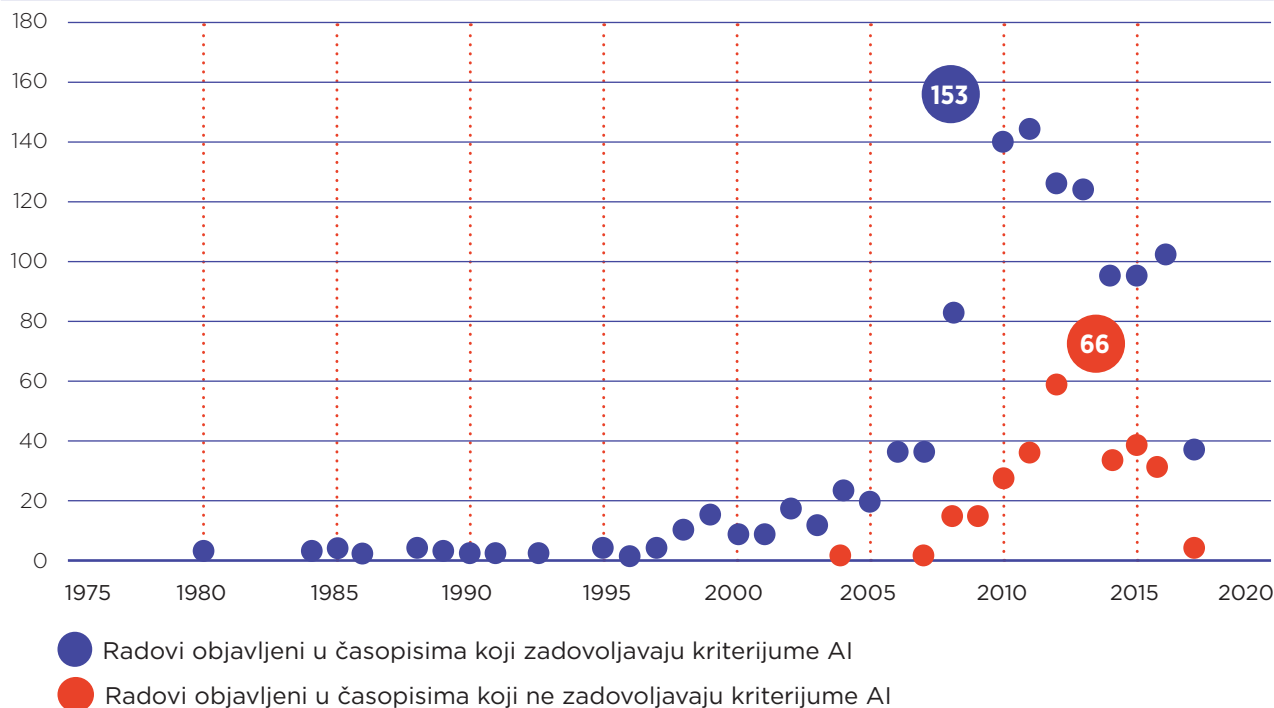
- **Odsustvo akademskog integriteta**

Kako bi se osiguralo da akademsko osoblje objavljuje u verodostojnim časopisima, MONT je doneo administrativno uputstvo (MONT) br. 01/2018 o priznavanju načela platformi i međunarodnih časopisa sa recenzijom. Objavljeni članci moraju biti indeksirani u jednoj od sledećih baza podataka: „Web of Science“, „Scopus“, „EBSCO host“, „WorldCat“ i „Directory of Open Access Journals“.⁴⁴

Iako se objavljivanje u sumnjivim časopisima smanjilo nakon administrativnog uputstva MONT-a, još uvek je to fenomen koji prevladava u visokoškolskim ustanovama na Kosovu. Na osnovu studije koju je sprovela ORCA, 28% univerzitetskih profesora je objavilo najmanje jedan rad u jednom od 134 sumnjiva časopisa. To obuhvata 38% profesora sa opravdanim akademskim zvanjem. Pored toga, 25% profesora sa neopravdanim zvanjem objavilo je barem jedan rad u sumnjivom časopisu.⁴⁵ U nastavku je dat grafikon koji predstavlja radove koje su objavili akademski radnici Univerziteta u Prištini u časopisima koji zadovoljavaju kriterijume administrativnog uputstva, kao i publikacije u sumnjivim časopisima.

44 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT). (2018). Administrativno uputstvo MONT br: 01/2018. Preuzeto sa <https://bit.ly/2yO6nOL>

45 ORCA. (2018). Akademski integritet, naučne publikacije i rukovodstvo Univerziteta u Prištini. Preuzeto sa: www.orca-ks.org

GRAFIKON 4: RADOVI OBJAVLJENI OD STRANE AKADEMSKOG OSOBLJA UNIVERZITETA U PRIŠTINI

IZVOR: ORCA (2017)

Međutim, potrebno je napomenuti da se predatorski časopisi izdaju neprestano. S tim u vezi je spisak predatorskih časopisa profesora Džefrija Bila samo pokušaj da se podigne svest akademskog osoblja i VŠU a ne spisak „uklesan u kamenu“. Što je još važnije, manipulatori često traže rupe u sistemu. Konkretno, u visokoškolskom sistemu kao na Kosovu, gde se zakoni i propisi tumače na proizvoljan način i „istraživanje“ tih rupa skoro uvek proizvodi uspeh.

Kao što je već rečeno, manipulatori su procvetali u sistemu kontrolnog spiska kakav je ovaj koji postoji na Kosovu. Oni konstantno bivaju unapređeni i ne postoji mehanizam da se prekine ovaj začarani krug. Manipulatori kao „zvezde“ sistema upoznali su nas sa različitim vrstama prevara, kao što su plagijarizam, izmišljanje ličnih podataka i rezultata istraživanja, između ostalih aspekata njihovog nedostatka akademskog integriteta.

Sistem kontrolnog spiska je pružio priliku academicima sa odsustvom integriteta, budući da se propisi, kao što je unapređenje akademskog osoblja, tumače na selektivan i proizvoljan način. Iako je mnogo puta stavljen pod znak pitanja integritet akademskog osoblja, problemi koji se odnose na integritet nikada nisu rešeni. Mnogi slučajevi su utvrđeni u tehničkim izveštajima i medijima ali nisu preduzete odgovarajuće mere.

Plagijarizam je fenomen koji prevladava u visokoškolskim ustanovama na Kosovu. Iako postoje slučajevi ponovljenog plagijarizma, kako među akademskim osobljem tako i među studentima, ovaj fenomen nije ne-

posredno ispitan.⁴⁶ Visokoškolskim ustanovama i danas nedostaje jedinstvena platforma ili mehanizam za potvrđivanje plagijata.

- **Nedostatak istraživačkih strategija i kapaciteta za međunarodnu saradnju**

Praksa u VŠU je pokazala da iako su neke VŠU imale/imaju politiku za istraživački rad, one nisu uspele da ih u celosti primene. Na primer, stara strategija (2013-2016) Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ fokusirana je na četiri oblasti, koje odgovaraju nacionalnom istraživačkom program i imale su ukupno određen budžet od 1.828.750 evra. Kako je naglašeno u strategiji za istraživanje, planirani budžet je 1,5% do 3% ukupnog godišnjeg budžeta UP. Međutim, ovaj budžet nikada nije stvarno izdvojen.

Što se tiče mera predviđenih strategijom o istraživanju, neke mere su sprovedene. Realizovano je pet planiranih doktorskih programa i jedan višedisciplinski program. Međutim, da bi se osiguralo puno sprovođenje ovakve strategije radna grupa je morala da bude pažljivija sa preambicioznim i nerealnim finansijskim planovima koji ometaju ili dovode do prekida niza planiranih aktivnosti. U ovakvim okolnostima strategija treba da bude sačinjena od skromnih budžetskih izdvajanja i detaljnog akcionog plana. Pored toga, sprovođenje strategije treba da ustanovi mehanizme praćenja. Deluje da je sa pripremljenom strategijom predstavljaju problem preterano finansijsko planiranje i nedostatak praćenja.

Drugo, akademsko osoblje tvrdi da nedostaju održiva istraživačka sredstva u visokoškolskim ustanovama na Kosovu za motivisanje angažovanje akademskog osoblja u istraživačkim aktivnostima. Na primer, Univerzitet u Prištini „Hasan Priština“ nema konkretan budžet izdvojen za naučno-istraživački rad. Dok misija UP kategoriše univerzitet kao onaj koji ima istraživačku ulogu, činjenica da ista ustanova nema konkretnu budžetsku stavku izdvojenu za istraživanje pravi je paradoks. Sporadično se javljaju prilike za finansiranje koje intervjuisani radnici kritikuju kao previše birokratske. Kao takve one obeshrabruju istraživačke da podnesu prijave za takve prijave za finansiranje.⁴⁷

Još jedan paradoks u visokom obrazovanju na Kosovu odnosi se na činjenicu da je plata akademskog osoblja najviša u regionu. Na primer, profesor sa punim radnim vremenom dobija naknadu od otprilike 1.500 evra za 6 sati nedeljno (24 sati mesečno). Ako se u obzir uzmu dodatne naknade plata profesora može da iznosi do 2.500 evra mesečno. U principu, 6 sati nedeljno je planirano za predavanje a ostatak treba da se opredeli naučnoj aktivnosti i drugim odgovornostima akademskog osoblja. Međutim, kao što je već rečeno, istraživački rad je odvojena aktivnosti od svakodnevnog rada VŠU. S tim u vezi smatra se da je naknada od otprilike 1.500 evra za 6 sati nedeljno (24 sata mesečno) kompenzacija samo za predavanja.

Glavni problem ovde nije kompenzacija kao takva, već odsustvo organizovanja istraživačkog rada kao neodvojive komponente dnevnog rada akademskog osoblja. Ovo je posledica nedostatka istraživačke kulture na nivou ustanove, kao i na nivou akademskog osoblja. Nema sistemskog razumevanja sprovođenja i saopštavanja istraživačkog rada. Trenutni nedostaci u sistemu služiće kao prepreka razvoju istraživačke kulture, gde

46 Gashi, Sh., Memeti, A., & Bërlajolli, G. (2018). Akademsko osoblje UP: studije, ostala angažovanja, plagijarizam, procena i omer zaposleni-studenti. Preuzeto sa: <http://admovere.org/>

47 Razgovor sa akademskim radnikom (javna VŠU) obavljen dana 29. oktobra 2018..

VŠU i akademsko osoblje prihvataju istraživačku aktivnost kao sistemsko angažovanje u istraživačkim aktivnostima.

Treći paradoks je nedostatak institucionalnih inicijativa za angažovanje u projektima koji obezbeđuju finansiranje. Visokoškolske ustanove i njihove dotične akademske jedinice ne motivišu grupe akademskog osoblja da podnose prijave u ovakvim inicijativama. Upravo suprotno, po rečima akademskog osoblja, one ih demotivišu u pogledu prijave, naročito mlade istraživače koji po njihovima rečima nije dopušteno da preuzmu vodeću ulogu u velikim projektima.⁴⁸

Kako bi VŠU bile uspešne u prijavama za dotacije u okviru Horizon 2020 VŠU moraju uzeti u obzir mnogo faktora. Pre svega, institucije treba da se pobrinu da formiraju grupu istraživača koji su specijalizovani za datu temu za koju se podnosi prijava. Pored toga, odabrana grupa istraživača će potrošiti svoje vreme da pripremi prijavu. S tim u vezi, institucije bi trebalo da im kompenzuju napore ili da ih privremeno oslobode od predavanja i administrativnih dužnosti i odgovornosti. Štaviše, grupe istraživača će morati da razvoje inovativnu i konkurentnu ideju koja se odnosi na kvalitet evropskih istraživačkih ideja. Osim toga, istraživači bi trebalo da imaju iskustva u pripremi istraživačkih predloga projekta za međunarodne donatorske organizacije. Na kraju, veštine za pripremu istraživačkih predloga projekata bi trebalo da idu ruku pod ruku sa naprednim znanjem engleskog jezika.

Međutim, kao što je ranije pomenuto, nijedna VŠU nije uspela da dobije dotaciju za istraživanje u okviru Horizon 2020. Studija ne zanemaruje da postoje situacije od slučaja do slučaja sa pričama o uspehu u projektima Horizona 2020. Međutim, to su pojedinačni istraživači iz redova akademskog osoblja koji su osnovali konzorcijume sa drugim zemljama i ustanovama umesto da započnu projekte sa partnerima na Kosovu na institucionalnom nivou. Očigledno je dosad da je sistem kontrolnih spiskova naneo štetu zajedničkim istraživačkim radovima u visokoškolskim ustanovama na Kosovu i promena će doći samo kada istraživački rad postane neodvojiva komponenta aktivnosti VŠU i akademskog osoblja.

• **Nedostatak diskusija o naučnom istraživanju**

Akademsko osoblje tvrdi da VŠU ne pružaju nikakve platformu gde mogu da predstavljaju i razgovaraju o svojim istraživačkim aktivnostima. Pored toga, nema uslova ili drugog vida motivacije na institucionalnom nivou da se podstakne akademsko osoblje da se angažuje u primenjenim istraživačkim projektima i da pretvori naučne nalaze za obaveštavanje kreatora politike u kontekstu socijalnog i ekonomskog razvoja. Trenutno VŠU nedostaje ustanovljena kultura kada:

- Akademsko osoblje predstavlja i razgovara o svojim trenutnim ili ranijim istraživanjima;
- Akademsko osoblje pruži konstruktivnu kritiku i preporuke za podršku istraživačkog pristupa svojih kolega;
- Se od akademskog osoblja zahteva da razmotre primenjeni aspekt istraživačkog projekta.

48 Razgovor sa akademskim radnikom (javna VŠU) obavljen dana 29. oktobra 2018..

Organizovanje foruma ili grupa za diskusiju (podeljenih po oblastima i podoblastima) obavestiće istraživačku zajednicu i može dati prostor za razvijanje ideja o drugim mogućim istraživačkim oblastima. Međutim, nedostatak platforme za razgovor o istraživačkim aktivnostima doveo je do nedostatka opšteg razumevanja izuzetnosti u naučnom istraživanju. Dok takvi obavezni forumi kultiviraju transparentnost i utvrđene slučajeve lošeg ili nedostatka istraživačkog rada, trenutna šema vrednovanja je savršeno osmišljena da se sakrije loš istraživački rad.

- **Nedostatak programa orijentisanih na istraživanje**

Iako su u određenim programima master studija različite akademske jedinice počele da menjaju svoj pristup ubacivanjem aspekata istraživanja, ovo je veoma ograničeno u VŠU uopšteno. U takvim programima ili razredima, studenti se između ostalog ocenjuju na osnovu predloga za istraživanje, mišljenja, čitanje naučne literature i sprovođenje istraživačkih aktivnosti.

Nema, međutim, sistematskog pristupa obaveštenim istraživačkim programima. S tim u vezi, akademsko osoblje je dobilo fleksibilnost da odlučuje da li žele da ugrade istraživačke aspekte u svoje časove ili ne. Ova situacija je stvorila nepodudarnosti između održanih časova, jer ne postoji okvir i opšte razumevanje koje vodi časove ili programe informisane istraživanjem. Ovo služi kao prepreka za razvoj istraživačkog osećaja kod studenata. To takođe sprečava njihov potencijal da postanu istraživači u budućnosti.

Priprema u sprovođenje nastavnih planova i programa je u diskreciji individualnog akademskog radnika. Ne postoji mehanizam praćenja za ocenjivanje da li su pokriveni planovi u nastavnom planu i programu zasnovani na istraživanju. U većini VŠU, akademsko osoblje samo podnosi evidenciju o prisustvu na poslu kako bi obeležili prisustvo tokom predavanja i aktivnosti, što je veoma formalan način za njihovo praćenje. Fakulteti pri Univerzitetu u Prištini su nedavno uspostavili elektronski sistem prijave i odjave. Međutim, evidencija o prisustvu i elektronski sistemi ne prenose nikakvu informaciju o kvalitetu strategija zasnovanih na istraživanju, istraživačkim metodama i literaturi i drugim povezanim istraživačkim aktivnostima.

Predavanje i učenje su i dalje na tradicionalnom nivou, gde je konsultovanju udžbenika za razliku od drugih vidova dostupne literature dat prioritet kada se razvijaju programi i nastavni plan i program. Bez postojanja značajnih mehanizama praćenja, akademsko osoblje može da završi svoju akademsku karijeru istim beleškama na predavanjima, nastavnim metodama i literaturom.

Kao što je pomenuto, akademsko osoblje treba da bude podstaknuto da u svoje časove unese aspekte istraživanja. Što je još važnije, VŠU treba da razviju mehanizme izveštavanja vođene kvalitetom za demonstraciju svojih ishoda zasnovanih na istraživanju na osnovu svojih nastavnih planova i programa.

- **Loša istraživačka infrastruktura i pristup elektronskim bibliotekama**

Još jedan važan faktor koji ometa razvoj kulture konzumiranja istraživanja na Kosovu odnosi se na lošu infrastrukturu za profesionalne istraživačke aktivnosti. Postoji opšti nedostatak fizičkog prostora, alatki, instrumenata i laboratorija a postojeće su stare za moderna i kvalitativna naučna i akademska istraživanja. Na primer, Univerzitet u Prištini „Hasan Priština“ ima preko 15 laboratorija iz svih akademskih jedinica.

Nedostatak infrastrukture za istraživanje stavlja Univerzitet u Prištini „Hasan Priština“ u nepovoljnu situaciju kao konzorcioni partner u Horizonu 2020. Konzorcioni partneri prvo provere istraživačke uslove u potencijalnom partnerskom univerzitetu pre obrazovanja projektnog konzorcijuma. S tim u vezi, sa trenutnim uslovima Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ teško je ubediti potencijalne partnere da oni imaju neophodne kapacitete i ekspertizu za angažovanje u inovativnim istraživačkim projektima.

Univerzitet u Prištini „Hasan Priština“ jednom godišnje rukovodi popisom inventara podržavajući laboratorije akademskih jedinica. Akademске jedinice utvrđuju svoje potrebe a UP odgovara na njihove zahteve, zavisno od svog budžeta. Međutim, Univerzitet u Prištini „Hasan Priština“ nema stvarni plan kako da stavi u funkciju zastarele laboratorije. Takođe ima slučajeve kada određeni akademski radnici imaju personalizovane laboratorije i alatke.

Osim toga, VŠU imaju ograničen pristup fizičkim i onlajn bibliotekama. Na primer, UP je nedavno obnovio svoju pretplatu u „Science Direct“. Međutim, nema informacija o tome da korisnici šire bazu podataka. Provera cirkulacije korisnika pokazala bi interesovanje i podstrek akademskog osoblja da čita ažuriranu literaturu i da prati istraživačke trendove. Ironično, studija je otkrila da postoje individualni naučnici na Kosovu koji imaju pristup do više onlajn časopisa i biblioteka od ustanova u kojima rade.

UP trenutno objavljuje samo tri naučna časopisa. Međutim, ti časopisi ne zadovoljavaju međunarodne kriterijume i samim time nemaju faktor međunarodnog uticaja. Slična situacija postoji i u privatnim visokoškolskim ustanovama na Kosovu koje nemaju međunarodne časopise sa recenzijama od strane kolega ili one koji imaju faktor međunarodnog uticaja.

• **Studijski programi i mentorisanje studenata**

Postoji konsenzus među intervjuisanim osobama da doktorski programu u VŠU na Kosovu ne daju bitan naučni i praktični doprinos. U Evropi VŠU ne daju dopuštenja kandidatima za doktore da istražuju zastarele teme. Međutim, istraživanje na Kosovu je rasuto i ne vodi se evidencija o prekomerno korišćenim istraživačkim fokusima.

Još jedan problem koji se odnosi na doktorske studije je da većina programa nema kurs o naučnom istraživanju i objavljivanju. Postojanje ovakvog kursa je obavezno u doktorskim programima, dok se nedostatak istog odražava negativno na doktorske teze kao ishod i ceo profesionalni razvoj studenata na doktorskim studijama.

Što se tiče master i bačelor nivoa, teza je jedini istraživački rad koji su studenti obavezni da sprovedu tokom svojih studija. Kao što sledi, ima puno problema povezanih sa pripremom teze. Različite akademske jedinice VŠU daju isti rok za odbranu svih teza. Kada se analizira postojeća situacija dolazi se do toga da je tehnički nemoguće da komisija pročita sve teze koje će biti odbranjene u jednom danu i da ih konstruktivno oceni. Ukratko, većina studenata koji brane svoje teze dobiju prelaznu ocenu. Ovde je problem što se teza tretira kao formalnost.

Postoji konsenzus intervjuisanih osoba da su teze, kako za bačelor tako i za master studije, veoma opisne i

zastarele. Bivši zamenik rektora za nastavna pitanja u VŠU je napomenuo da – iako bačelor i master teme ne bi trebalo da donesu nova znanja ili da doprinesu naučno – teze treba da pruže temeljan pregled literature sa snažnim teoretskim okvirom, treba da koriste odgovarajuće istraživačke metode da odgovore na istraživačka pitanja i treba da razmotre etičke temelje za sprovođenje istraživačkog rada.⁴⁹ Međutim, akademsko osoblje sa kojima su obavljeni razgovori tvrde da trenutna kultura priređivanja teza ne rešava ni napred pomenute uslove, kultiviše slab istraživački rad.

Studentske teze ne prolaze kroz softver za proveru plagijarizma. Pojedinačne akademske jedinice su razvile različite mehanizme za proveru plagiranih teza. Međutim, nijedna VŠU nije uspela da institucionalizuje praksu provere teza za plagijarizam.

---

49 Razgovor sa bivšim zamenikom rektora za nastavna pitanja u VŠU obavljen 8. oktobra 2018.

6. Završne napomene

Kao što je objavljeno u studiji, postoji složen skup elemenata koji utiču na razvoj istraživačke kulture. Istraživačka kultura pruža kontekst u kojem je istraživanje uniformno očekivano, diskutovano, proizvedeno i vrednovano. Za vrednovanje razvoja istraživačke kulture u visokoškolskim ustanovama na Kosovu studija je razmotrila i operativne (zakonodavne, regulatorne i proceduralne) i normativne (vrednosti, ponašanja i verovanja) aspekte.

Studija je otkrila da se Kosovo bavi osnovnim problemima koji se odnose na nedostatak ispravno definisanih nacionalnih i institucionalnih propisa u vezi sa istraživačkim radom što je sprečilo razvoj istraživačke kulture u visokoškolskim ustanovama na Kosovu. Trenutni okvir je uglavnom doveo do nedostatka opšteg razumevanja šta su nauka i naučni doprinos.

Studija je otkrila da se istraživanje ne smatra nacionalnim prioritetom. Kako je naglašeno u studiji, jedini ažurirani dokument koji reguliše naučni rad je Zakon br. 04/L-135 o naučno-istraživačkoj aktivnosti. Najveći uporni problem na nacionalnom nivou je nedostatak nacionalnog istraživačkog veća zajedno sa nacionalnim istraživačkim programom za organizaciju naučnog i primenjenog istraživačkog rada.

Nemogućnost skupštine da postigne većinu i omogući imenovanje NIV-a jasna je poruka našem društvu da Kosovo ima složene probleme u pogledu vladavine prava. To ilustruje tipičan primer gde političke želje pojedinca nadmaše društvene koristi. Kao rezultat toga, jaz u politici je uticao na razvoj neke vrste „kulture istraživanja“ u kojoj se istraživači angažuju u rasutim istraživačkim radovima koji u velikoj meri zavise od podsticaja i interesa pojedinačnog istraživača.

Činjenica da se istraživački rad ne smatra važnom komponentom ekonomskog i socijalnog razvoja Kosova preveden je u najniži budžet za istraživanje u Evropi po BDP-u, koji iznosi 0,1%. Međutim, studija je naglasila da čak i sa povećanim budžetom za nauku ne postoje bitni dokazi koji ukazuju na razvoj istraživačke kulture. Kao što je već pomenuto, postoje drugi određujući faktori koji utiču na razvoj istraživačke kulture, kao što su uzajamno razumevanje od strane različitih aktera vrednosti istraživačke aktivnosti kao imperativa za održivi socijalni i ekonomski razvoj na Kosovu.

Slična situacija postoji i u visokoškolskim ustanovama. Studija je otkrila da istraživački rad nije organska komponenta visokoškolskih ustanova i svakodnevnog rada akademskog osoblja. Sprovođenje istraživanja se smatra za periodičnu aktivnost u radu akademskog osoblja. Problem sa ovim mišljenjem je uglavnom zato što VŠU ne zahtevaju izričito od akademskog osoblja da se angažuje u istraživačkim aktivnostima.

Studija je otkrila da nema konkretnih mehanizama osim unapređenja akademskog osoblja da podstaknu, prate ili vrednuju svoj istraživački rad u visokoškolskim ustanovama. Akademsko osoblje se uglavnom unapređuje na osnovu objavljivanja naučnih članaka u časopisima u kojima recenziju vrše njihove kolege, a uslov je da asistent profesora objavi 1 članak, pridruženi profesor 3 članaka i profesor sa punim radnim vremenom 5 članaka.

Studija naglašava da se proces unapređenja akademskog osoblja smatra nametnutom aktivnošću za sprovođenje istraživanja kako bi se ispunili zahtevi iz kontrolnog spiska koji će im omogućiti da „obezbede sredstva za život“ u VŠU. Kao posledica trenutnog sistema, de fakto, istraživanje se jednostavno smatra hobbijem. Otuda postojeći sistem predstavlja izazov za razvoj istraživačke kulture na više nivoa.

Iako studija pokazuje povećan broj objavljenih radova, povećanje broja objavljenih radova ne povećava kvalitet istraživačkog rada. Istraživački rad se smatra autputom (objavljenih 1-3-5 radova) za razliku od procesa (angažovanja u zajedničkim istraživačkim projektima). Ova vrsta zahteva utiče na ad hoc i izolovane istraživačke radove koji služe potrebama pojedinačnog akademskog radnika (lična promocija). Trenutna situacija nije proizvela bitan uticaj od povećanog broja objavljenih naučnih radova, osim toga što akademsko osoblje opravdava svoje zvanje praćenjem formalnih zahteva sa kontrolnog spiska što im omogućuje napredovanje u zvanju.

Budući da istraživanje nije sastavni deo ustanova, takođe nedostaje održivo finansiranje istraživanja u VŠU. Problematičnije pitanje je, ipak, slab podsticaj na nivou ustanove za organizovanje zajedničkih istraživačkih aktivnosti. Još jedan zabrinjavajući ishod studije odnosi se na činjenicu da nijedna visokoškolska ustanova na Kosovu nikada nije bila uključena u prilike Horizonta 2020, što pokazuje nedostatak regionalne i međunarodne kulture u njihovoj institucionalnoj kulturi.

Činjenica da istraživanje zvanično nije deo sistema dovelo je do fenomena gde se nastava ne odvija na osnovu istraživanja. Akademsko osoblje nastavlja da daje prioritet predavanju u odnosu na istraživanje. Pored toga, nedostaju programi orijentisani na istraživanje, ograničeno je konzumiranje skorašnje literature, knjige ostaju primarni izvor znanja, nedostaje istraživačka infrastruktura i loše fizičke i elektronske biblioteke ostaju problem. Situacija je uticala na akademsko osoblje da se samo bavi tehničkim zahtevima sprovođenja i saopštavanja istraživanja.

Imajući u vidu da sistem visokog obrazovanja na Kosovu koristi samo regulatorni pristup od vrha ka dnu, sve ono što se ne traži od VŠU i akademskog osoblja retko se sprovodi na dobrovoljnoj osnovi. S tim u vezi, sistem kontrolnog spiska je uništio skromni potencijal koji je postojao kod akademskog osoblja koje je bilo posvećeno inovativnosti i proizvodnji kvalitetnih i novih naučnih nalaza.

Sveukupno, nalazi predlažu da su visokoškolske ustanove na Kosovu ustanove orijentisane na predavanje. Izuzetni slučajevi postoje kod nekih akademskih radnika. Međutim, postoji hitna potreba da se sprovede temeljan proces provere akademskog osoblja kako bi se razdvojili predavači od predavača-istraživača. Iako je prilično kontroverzna preporuka, proces provere će omogućiti VŠU na Kosovu da transparentno utvrde da nisu ni istraživačke ustanove ni univerziteti i da im nedostaju neophodni kapaciteti da se angažuju u naučnom istraživanju. Ukratko, potrebno je da se ustanovi jasna razlika između predavanja i istraživanja.

Istraživačka aktivnost je ključno sredstvo za održiv ekonomski i socijalni razvoj. Međutim, kada se pruža sinteza između teoretskog razumevanja razvoja istraživačke kulture i kontekstualnih faktora u sistemu visokog obrazovanja na Kosovu, nalazi studije naglašavaju visok stepen nepodudarnosti u percepciji za sprovođenje istraživačkog rada i generisanje naučnog doprinosa. Visokoškolske ustanove na Kosovu nisu uspele da se pozabave operativnim (zakonodavnim, regulatornim i proceduralnim) i normativnim (vrednosti, stavovi i verovanja) faktorima za razvoj istraživačke kulture. Samim tim, trenutni sistem (nacionalni i nivo VŠU) sprečio je naučnu zajednicu u prihvatanju istraživačke kulture koja pokazuje kolektivno razumevanje proizvodnje i distribucije istraživačkog rada koji bi mogao da popravi blagostanje društva.

7. Preporuke

Nacionalni nivo:

- Dati prioritet istraživanju, inovativnosti i razvoju, povećanjem ulaganja u nauku i istraživanje, kao i imenovanje nacionalnog istraživačkog veća i priprema nacionalnog istraživačkog programa.
- Izdvojiti dovoljna sredstva za delotvorno sprovođenje nacionalnog istraživačkog programa.
- Redovno praćenje sprovođenja nacionalnog istraživačkog programa.
- Zvanično postati deo Horizonta 2020, FP9, COST i drugih evropskih i međunarodnih istraživačkih grupa/mreža.
- Sprovesti informativne kampanje u svrhu distribucije informacija o finansiranju istraživanja koje vrši MONT i programi finansiranja kao što su program FP7, Europe 2020, Horizon 2020 i drugi.
- Poboljšanje transparentnosti rashoda finansija za istraživanje i nauku i redovno podnositi izveštaje o projektima koje podržava MONT.
- Popraviti procedure izveštavanja i praćenja dobitnika dotacija MONT za istraživanje.
- Obezbediti pristup digitalnim elektronskim bibliotekama kako bi se popravio kvalitet istraživanja na Kosovu i omogućiti pristup ažurnim akademskim resursima.
- Dodeliti nagrade za izuzetnog kao mehanizme za braingain – podrška, inovacija, talentovani istraživači, naročito za doktorske studije (studije u VŠU u inostranstvu i doneti dobre prakse na Kosovu)..

Nivo visokoškolskih ustanova:

- Izrada/ažuriranje strategije o istraživačkim/umetničkim i razvojnim aktivnostima na osnovu nacionalnog istraživačkog programa i uz detaljan akcioni plan i budžet.
- Uspostaviti mehanizme za praćenje sprovođenja strategije o istraživačkim/umetničkim i razvojnim aktivnostima.
- Razviti sistem vrednovanja učinka istraživačkog rada i upravljanja sa detaljnim kriterijumima i mehanizmima.
- Usvojiti detaljnu uredbu koja će definisati delokrug naučnog i primenjenog istraživačkog rada koji će sprovesti akademsko osoblje.
- Urediti da naučno-istraživački rad bude sastavni aspekt rada akademskog osoblja, počev od pozicije asistenta u nastavi. Izmeniti ugovore akademskog osoblja kako bi od njih izričito zahtevali da sprovedu istraživački rad i da podnose izveštaj najmanje dvaput godišnje.
- Imenovanja i akademska unapređenja, počev od asistenta u nastavi, trebalo bi da ide izvan okvira objavljivanja članaka. Vrednovanje treba da se između ostalog zasniva na kvalitetu članka, angažovanju u osnovnim i primenjenim istraživačkim projektima, razmeni u okviru istraživačke mobilnosti i učešća na konferencijama kao usmeni govornik.
- Ustanoviti istraživačke platforme/centre gde se od akademskog osoblja očekuje da predstavi i diskutuje o istraživačkim radovima na kojima trenutno rade. Sastanci istraživačke platforme bi trebalo da se održavaju barem jednom mesečno a diskusije treba da služe primenjenom istraživanju (težnja pretvaranju naučnih nalaza za obaveštavanje kreatora politike u kontekstu socijalnog i ekonomskog razvoja).
- Ustanoviti istraživačke radne grupe/mreže na osnovu profila i prioriternih oblasti.
- Staviti u funkciju istraživačke institute planiranjem godišnjeg budžeta za aktivnosti i ustanoviti druge neophodne institute.
- Usloviti istraživačke institute u VŠU da dobiju svoje postojanje, negujući samoodrživi ekosistem preko podnošenja zahteva za istraživačke projekte na Kosovu i međunarodnom planu.
- Unajmiti istraživačke koji neće biti akademsko osoblje u visokoškolskim ustanovama. Dati prioritet kandidatima za zvanje doktora.

- Obrazovati strateška partnerstva za konzorcijume sa visokoškolskim ustanovama i istraživačkim institutima na Kosovu, regionu i Evropi za podnošenje prijava za istraživačke projekte Horizon 2020 i FP9.
- Ustanoviti strateška partnerstva sa visokoškolskim ustanovama i istraživačkim institutima u regionu i Evropi za razmenu osoblja i studenata u okviru istraživačke mobilnosti.
- Podržati akademsko osoblje/istraživače tehnički i finansijski prilikom pripreme predloga za dotacije/projekte za istraživačke projekte (Horizon 2020).
- Obrazovati „grupu za podršku istraživanja“ na fakultetima i odsecima kako bi se poboljšao kvalitet prijava za naučne projekte koje se podnose MONT-u i stranim donatorima, usredsređujući se na izgradnju kapaciteta, poboljšanje pripreme istraživačkih predloga, osporavanja njihove inovacije i podrška u smislu njihovog slabog poznavanja engleskog jezika.
- Ustanoviti mehanizam za praćenje nastavnog plana i programa kako bi se kultivisala kultura konzumiranja istraživanja. Institucije su obavezne da se pretplate na onlajn baze podataka, kursevi integrišu skorašnju literaturu, izbegavaju korišćenje knjiga kao primarnog izvora znanja, integrišu strategije zasnovane na istraživanju kao što su akciono istraživanje, primenjeno istraživanje, predlog istraživanja, kritička recenzija literature, mišljenje, između ostalog, kako bi bili u stanju da zamene nedostatak literature na albanskom jeziku.
- Organizovati doktorske programe na osnovu globalnih trendova sa tematskim istraživačkim oblastima.
- Integrisati primenjen istraživačke aspekte u doktorske programe, naročito u oblastima praktičnih studija koje mogu pomoći sužavanju kontekstualnih pitanja/problema i inovativnosti.
- Akademsko osoblje treba da uključi postdiplomce i studente na doktorskim studijama u svoje istraživačke projekte.
- Podrška studentima doktorskih studija da učestvuju na međunarodnim konferencijama i drugim inicijativama istraživačkih projekata koji se odnose na njihove disertacije.
- Težiti konkretnoj politici protiv plagijarizma. Razviti mehanizam za proveru plagijata kako bi se sprečilo da studenti diplomiraju preko neetičkih istraživačkih ishoda.

